

RAPPORTER

92/29

**TYPEHUSHOLDSDMODELLEN
ODIN**

AV
CHARLOTTE KOREN OG TOM KORNSTAD

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY

Akademika
- avdeling for offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep
0033 Oslo

Tlf.: (02) 11 67 70
Telefax: (02) 42 05 51

RAPPORTER FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ 92/29

TYPEHUSHOLDSMODELLEN ODIN

AV

CHARLOTTE KOREN OG TOM KORNSTAD

STATISTISK SENTRALBYRÅ
OSLO - KONGSVINGER 1993

ISBN 82-537-3797-1
ISSN 0332-8422

EMNEGRUPPE

59 Andre samfunnsøkonomiske emner

EMNEORD

Inntektsberegning

Makromodeller

Skatteberegning

Skattesystem

Trygdeberegning

Omslaget er trykt ved Aasens Trykkerier A.S

Publikasjonen er trykt i Statistisk sentralbyrå

FORORD

ODIN er en PC-basert lovmodell for beregning av trygde, skatter og disponible inntekter for typehushold. Modellen er en videreutvikling av SSBs typehusholdsmodeller MIFO og KFS, som i en årrekke har vært brukt ved utarbeidelsen av de årlige trygde- og skatteoppleggene og til skatteanalyser.

Denne rapporten presenterer ODIN. Dette er gjort ved hjelp av en rekke regneeksempler som viser omfanget av ulike problemstillinger som kan belyses ved hjelp av modellen. Eksempelene belyser samtidig utviklingen i trygde- og skattesystemet i perioden 1980-1991. Når det gjelder brukerveiledning og den mer teknisk dokumentasjon av programmet, vises det til et eget dokumentasjonsnotat.

Modellen er utviklet av Charlotte Koren og Tom Kornstad, mens programmet er skrevet av Svanhild Gundersen og Kari Rørstad.

Statistisk sentralbyrå, 15. desember 1992

Svein Longva

INNHold

	Side
1. Innledning	7
1.1 Typehusholdsmodeller	7
2. Typehusholdsmodeller i SSB	7
2.1 KFS	8
2.2 MIFO	8
2.3 ODIN	8
3. Hovedtrekkene i modellen ODIN	8
3.1 Satsarkivet	9
3.2 Husholdsarkivet	9
3.3 Beregninger og tabellutskrift	9
3.4 Marginalskatter	10
3.5 Pris- og inntektsjustering	11
4. Svakheter ved typehusholdsberegninger	11
5. Eksempler på bruk av ODIN	12
5.1 Inntektsutviklingen i perioden i 1980-1991	12
6. Utviklingen i gjennomsnitts- og marginalskatter i perioden 1980-1991	13
7. Ektefellebeskatning	17
8. Pensjonene og skattleggingen av disse	20
8.1 Folketrygdens pensjoner, sammensetning og pensjonsdekning	20
8.2 Utviklingen i pensjonene	21
8.3 Særskilte skatteregler for pensjonister	24
8.4 Utviklingen i disponibel realpensjon	26
9. Enslige forsørgere og marginaleffekten	28
10. Avsluttende merknader	31
Publikasjoner	31
Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå	33

1. Innledning

I dette notatet presenteres typehusholdsmodellen ODIN, utviklet i Statistisk sentralbyrå. ODIN er utarbeidet som et hjelpemiddel til å illustrere særskilte trekk ved, og utviklingen i, det norske skatte- og overføringssystem. Vi presenterer derfor ODIN ved å vise enkelte eksempler på bruk av modellen - og vi har valgt eksempler som vi tror vil være av almen interesse.

I kapittel 2 omtales kort tidligere typehusholdsmodeller som har vært i bruk i Statistisk sentralbyrå. I kapittel 3 beskrives hovedtrekkene i ODIN, og i kapittel 4 noen av modellens svakheter. Så følger fire eksempler på bruk av modellen - innledet med en oversikt over pris- og inntektsutviklingen gjennom 1980-årene i kapittel 5.

Kapittel 6 viser utviklingen i skattenivå og marginalsatter for enslige lønnstakere som har fulgt den generelle lønnsutviklingen fra 1980 til 1991. Her viser vi sammenhengen mellom inntektsnivå, gjeldsrenter og inntektsskatt, og ser på hvordan inntektsfradragene har fått stadig mindre betydning på slutten av 80-årene.

I kapittel 7 belyser vi enkelte trekk ved ektefellebeskatningen. Vi studerer hvordan inntektsskattene for ektepar med lønnsutvikling lik den gjennomsnittlige lønnsutviklingen har utviklet seg i perioden 1980-1991. Videre ser vi hva ordningen med både felles og særskilt ligning betyr for gifte kvinners marginalsatt, nemlig høye marginalsatter på lave inntekter, og lave marginalsatter ved relativt høye familieinntekter.

Utviklingen i disponibel inntekt for pensjonistene avhenger både av reguleringen av pensjonene og endringer i skattleggingen av pensjonistene. I kapittel 8 viser vi hvordan utviklingen i skatt og trygd i ulik grad har påvirket disponibel pensjon for forskjellige grupper av alderspensjonister i perioden 1980-1991.

Endelig tar vi i kapittel 9 opp de høye margineffektene som enslige forsørgere med overgangsstønad står overfor når de vurderer å ta seg lønnet arbeid. Regelverket ble lagt om i 1991 for å redusere disse margineffektene, men fremdeles går størsteparten av en enslig forsørgeres lønnsøkning bort i skatt og redusert stønad.

1.1 Typehusholdsmodeller

Statistisk sentralbyrå har lang tradisjon i utvikling og bruk av regelverksbeskrivende beregningsmodeller ved skatteanalyser. I slike modeller, ofte kalt typehusholdsmodeller eller lovmodeller, utgjør automatiserte skatteberegninger en vesentlig del,

og modellenes styrke ligger at de raskt og enkelt kan beregne skatt for mange ulike typer skattytere.

Hovedideen i en lovmodell er at pensjonsutmåling og skatteansettelsen kan beskrives som funksjoner av kjennetegn ved skattyteren/trygdemottakeren. Progresjonstrinn, fribeløp, skattesatser, grunnbeløp, særtilleggssatser osv inngår som parametre i disse funksjonene. Det må være samsvar mellom hvilke lover modellen dekker, og hvilken type inntekts- og fradragposter vi legger inn på husholdene. Når man systematisk varierer kjennetegn ved husholdene, parametre i skattefunksjonene og beregningsår, kan slike modeller illustrere utviklingen i og fordelingsvirkningene av skatte- og trygdesystemet vårt.

Typehusholdene i modellene er gjerne enkle lønnstaker- eller pensjonisthushold med få, men sentrale inntekts- og fradragposter. Modellene inneholder de viktigste trygde- og/eller skatteregler innen det området man ønsker å dekke. Det vil alltid være en grense for hvor mange detaljer og særordninger som kan tas med i en slik modell - hvilken avgrensning man velger, vil avhenge av hvilke oppgaver og brukere man sikter på at modellen skal dekke.

Skal man beskrive visse sider ved skattesystemet vårt, som progresjon, fattigdomsfeller og årlig inflasjonsjustering, er typehusholdsmodeller et enkelt og pedagogisk redskap. Modellene får frem virkningene - på f.eks. skatt og disponibel inntekt - av partielle endringer i enkelte deler av skattesystemet. Slike modeller viser også hvordan skatte- og trygdereglene griper sammen, og dermed kan utilsiktede effekter av regelverket bli kartlagt. Dette er virkninger som kan være interessant å få frem uavhengig av den faktiske inntektsfordelingen blant skattyterne. Men siden denne modelltypen ikke inneholder noe informasjon om den faktiske fordelingen av ulike inntekts- og fradragskomponenter i befolkningen, er den mindre egnet til å belyse utviklingen i befolkningens faktiske, økonomiske levekår, se også kapittel 4.

Typehusholdsmodeller blir ofte brukt av regjering og Storting til å illustrere fordelingsvirkninger av årlige skattejusteringer og ved større skattereformer, se f.eks. tabell 4.7 side 91 i Nasjonalbudsjettet for 1993.

2. Typehusholdsmodeller i SSB

I dette kapitlet vil vi kort presentere typehusholdsmodellene som har vært, og er i bruk, i Statistisk sentralbyrå.

2.1 KFS

Den første typehusholdsmodellen som kom i bruk i Byrået, var KFS (Karins Fenomenale Skatteprogram), utviklet i slutten av 60-årene. Siktemålet med denne modellen var å automatisere skatteberegninger på ulike typehushold. Det ble beregnet skatter og trygdeavgifter, gjennomsnittsskatter, marginalsatter og barnetrygd.

Den første versjonen av KFS dekket lønns-takerhushold uten fradrag utover standardfradragene. Ektepar hadde bare en inntekt. Ekteparene kunne være med eller uten barn, enslige hadde ikke barn. Etterhvert ble modellen utvidet til også å dekke enslige forsørgere og ektepar med to inntekter. På midten av 80-årene oppstod det behov for å regne på hushold med inntektsfradrag, og det ble laget en egen variant av programmet som gjorde det mulig å regne på hushold med ulike kombinasjoner av inntekt og fradrag.

KFS har vært en nyttig og mye brukt modell. Skatteopplegget i de årlige nasjonalbudsjettene har blitt presentert ved hjelp av modellen siden 1975. Det tekniske beregningsutvalg har benyttet modellen for å illustrere utviklingen i disponibel inntekt for ulike grupper lønns-takere. Slike beregninger ble tidligere også tatt inn i Økonomisk Utsyn. I de senere år har Økonomisk Utsyn hatt enkelte analyser bygget på KFS-tabellene.

2.2 MIFO

MIFO står for MIkromodell for FOLketrygden. Sammen med MAFO, MAkromodell for FOLketrygden, utgjorde den et modellsystem opprinnelig utviklet i Sosialdepartementet for å styrke departementets budsjett rutiner. Som program var MIFO i høy grad en kopi av KFS ved at kjennetegn som inntekt og skatteklasse, var byttet ut med pensjons-poeng og familietype, og skatteberegningsregler med utmålingsregler for pensjoner.

MIFO beregnet de ulike komponentene i pensjonen for ulike grupper alders- og uførepensjonister. Husholdene omfattet enslige pensjonister og ektepar der bare den ene hadde tjent opp evt. tilleggspensjon. Programmet inneholdt også en enkel skatteberegning rutine, slik at en kunne beregne skatt, disponibel pensjon og netto pensjonsdekning, dvs. disponibel pensjon i forhold til disponibel inntekt som yrkesaktiv.

MIFO ble i flere år brukt av Finansdepartementet i forbindelse med trygdeoppgjørene.

2.3 ODIN

ODIN (Overføringer og Disponible INntekter) ble laget ved å slå sammen KFS og MIFO. Formuesskatter kom i tillegg. Ellers ble flere av rutinene utvidet til å ta med flere detaljer, og antall kjennetegn ved husholdene ble utvidet betydelig. Modellen dekker nå hushold med en eller to voksne, gifte eller samboende, med eller uten barn. Hver voksen kan være trygdemottaker eller lønns-taker. Det beregnes ulike pensjoner og stønader, skatter, marginalsatter, marginaleffekter og endelig disponible inntekter.

Det er ofte behov for å se overføringer og skatter i sammenheng - for eksempel kan minstepensjonenes størrelse vanskelig vurderes uten at man også tar hensyn til hvordan pensjonene skatlegges. I blant kan vi få en utilsiktet samlet effekt når flere fordelingspolitiske virkemidler kommer på toppen av hverandre, og departementet ønsket et verktøy til å se flere ordninger i sammenheng. Endelig var det et ønske om å lettere følge med på inntektsutviklingen for grupper som får en vesentlig del av inntektene sine fra overføringer.

Initiativet til ODIN kom fra Sosialdepartementet, som også finansierte det første utviklingsarbeidet på modellen.

I programmet er det lagt vekt på at det skal være lett og raskt å kjøre modellen. I dag finnes versjoner av ODIN både for PC og for arbeidsstasjon.

Oppbygging av programmet, beregningsrutiner, utskriftstabeller og tekniske løsninger er dokumentert i et eget dokumentasjonsnotat. Notatet inneholder også en brukerveiledning for programmet.

3. Hovedtrekkene i modellen ODIN

Kjernen i modellen er beregningsrutinen. Her er trygdeutmålingsregler og skatteberegning rutiner skrevet i programspråket C. Beregningsrutinen er en samling delrutiner som beregner størrelsen på ulike stønader, inntektsfradrag, inntekts- og formuesgrunnlag til de ulike skatteberegning rutinene, og endelig de ulike skattearter, disponibel inntekt, marginalsatter og gjennomsnittsskatter.

Data til beregningene er "satser" og "hushold". Med "satser" mener vi en vektor med skattesatser, progresjonstrinn, grunnbeløp og andre satser knyttet til pensjonsutmålingen, barnetrygdsatser etc. som gjelder for et enkelt beregningsår. Et "hushold" er en vektor med kjennetegn som beskriver et hushold: antall voksne og barn, inntekts-, fradrag-, formues- og gjeldsposter.

Modellen består av flere deler. Egne delprogrammer brukes til å legge inn nye satser eller lage nye hushold. Beregninger på modellen startes opp ved å spesifisere hvordan man ønsker at tabellen skal se ut - man velger hushold, satser og variable til tabellhode, forspalte(r) og tabell.

3.1 Satsarkivet

En satsvektor består av prosentsetninger og kronebeløp som brukes ved beregning av:

- trygder og overføringer
- kapitalinntekter
- fradrag
- skatter og trygdeavgifter

Parametrene knyttet til beregning av **Trygder og overføringer** er grunnbeløp, særtilleggssatser, tilleggspensjonsprosent, satser for ektefelle tillegg og barn tillegg o.l. Satsene for beregning av **Kapitalinntekter** brukes til beregning av ulike kapitalinntektsposter, som inntekt av prosentlignet bolig og renteinntekt. Gruppen **Frdrag** inneholder satser og fribeløp for beregning av minstefradrag, fradrag for arbeidsreiser og liknende, mens **Skatter og trygdeavgifter** inneholder skattesatser, klassefradrag, progresjonstrinn og liknende for alle skatter og trygdeavgifter som beregnes i modellen.

Satsarkivet inneholder alle trygde- og skattesatser for hvert år fra og med 1980. I satsarkivet kan man også legge inn egne, alternative satser og beløp for de beregningsrutinene som allerede er programmert i modellen. Dette blir særlig benyttet av Finansdepartementet og Stortinget i forbindelse med forberedelse av statsbudsjettet, men kan også være aktuelt i forbindelse med utredningsarbeid.

En ny satsvektor kan lages ved å forandre enkelte satser i en som finnes fra før, eller ved å bygge opp hele vektoren fra bunnen av. Det er også mulig å justere hele satsvektoren fra et år til et annet ved en prisindeks. Dette kan være aktuelt når man skal studere endringer i skattesystemet over tid. Referansesystemene som brukes i Nasjonalbudsjettene blir laget på denne måten.

3.2 Husholdsarkivet

Husholdsarkivet inneholder kjennetegnene som beskriver de ulike husholdene. Et hushold kan bestå av en eller to voksne og eventuelle barn. De voksne kan være gifte eller samboende, barna er fellesbarn eller særkullsbarn. For hver voksen finnes en pensjonsstatus, hvor man angir om det er en alders-, uføre- eller etterlattepensjonist, om det er en enslig

forsørger med rett til overgangsstønning, eller en lønntaker (med eller uten inntekt). Videre er husholdet beskrevet ved en rekke sentrale inntekts-, fradrag- og formuesposter som lønn, tjenestepensjon, næringsinntekt, renteinntekt og -utgift, boligformue og annen formue og gjeld. For pensjonisthushold er det med en rekke kjennetegn som er nødvendige for å fastsette pensjonen, det vil si uføregrad, fødselsår og sluttpoengfall.

Husholdsarkivet inneholder en del faste forenklete "typehushold", eksempelvis: enslig lønntaker, lønntakerektepar med og uten barn, enslig forsørger, enslig alderspensjonist, pensjonistektepar etc. I disse husholdene er det bare fastsatt de helt nødvendige kjennetegn som skal til for å bruke dem i beregningene: antall voksne og barn, pensjonsstatus og en grunninntekt. Det er derimot ikke lagt inn fradrag- eller formuesposter.

Disse husholdene dekker:

- enslig lønntaker
- lønntakerektepar uten barn
- lønntakerektepar med barn
- samboende lønntakere uten barn
- samboende lønntakere med barn
- enslig alderspensjonist
- pensjonistektepar
- alderspensjonist som forsørger ektefelle
- enslig uførepensjonist
- uførepensjonist som forsørger ektefelle
- uførepensjonist som forsørger ektefelle og barn
- uførepensjonist gift med lønntaker
- enslig forsørger
- enslig forsørger samboende med lønntaker

Disse enkle typehusholdene danner ofte et godt grunnlag for ODIN-beregninger. Husholdene er nærmest bare skjeletter. Brukeren kan, når han spesifiserer tabellene, variere kjennetegn ved pensjonisten, inntekter og fradrag etter ønske.

Brukeren står ellers fritt til å bygge opp sine egne hushold. Det går f.eks. fint an å legge inn postene fra sin egen selvangivelse, hvis man ikke har for spesielle fradrag. Skatteberegningene skal da stemme med ligningskontorets skatteavregning.

3.3 Beregninger og tabellutskrift

I ODIN styres beregningsdelen av de tabellene brukeren spesifiserer.

Ved hver tabellkjøring må man velge:

- Hvilke hushold skal være med
- Hvilke år/regler skal det beregnes for (satser)

- Hvilke husholdsvariable skal varieres i tabellen
- Hvilke beregnede variable skal ut i tabellene

Tabellen redigeres ved å tilordne hushold, regler, husholdsvariable og beregnede variable til tabellhode, forspalte(r) eller deltabell etter ønske. Man kan velge enkel eller dobbel forspalte. Alt dette gjøres under kjøringen av programmet, før selve beregningene starter.

Inntil tre kjennetegn ved husholdet kan varieres simultant i tabellen. De viktigste kjennetegnene er:

- Lønn
- Næringsinntekt
- Renteinntekt
- Aksjeutbytte
- Tjenestepensjon
- Renteutgift
- Bankinnskudd
- Boligtakst
- Gjeld
- Fødselsår
- Sluttpoeng
- Sivilstand
- Antall fellesbarn
- Antall særkullsbarn

Gjennom beskrivelsen av hvordan man ønsker at tabellen skal se ut, styres beregningene som programmet foretar. De viktigste variablene som kan beregnes er:

- Grunnpensjon
- Tilleggspensjon
- Sært tillegg
- Kompensasjonstillegg
- Sum pensjon eller overgangsstønad
- Minste- og oppgjørsfradrag
- Særfradrag for alder og uførhet
- Særfradrag for liten skatteevne/skattebegrensingsregelen
- Foreldre fradrag
- Grunnlag for ulike inntekts- og formuesskatter
- Personinntekt for næringsdrivende
- Pensjonsgivende næringsinntekt
- Kommuneskatt og Fellesskatt
- Statsskatt
- Trygdeavgifter
- Barnetrygd
- Forsørgerfradrag
- Sum skatter og avgifter
- Gjennomsnittskatt
- Marginalskatter (mhp flere inntektsarter)
- Marginaleffekt (samlet effekt av inntektsprøvede stønader og skatter)

- Disponibel inntekt
- Disponibel inntekt pr forbruksenhet

Normalt beregnes disse variablene på husholdsnivå. For hushold med to voksne får vi altså samlet pensjon, skatt og disponibel inntekt for begge under ett. Men det er også mulig å få tabeller hvor beregningsresultatene er fordelt mellom de to.

Beregningsresultatene legges ut på utskriftsfiler, som brukeren selv spesifiserer navnet på. Disse kan skrives direkte ut, eller hentes inn i andre tekster. Layouten er ikke spesielt pen, så det er ofte aktuelt å redigere tabellene noe. Utskriftsfilene kan også tas inn i regneark for videre bearbeiding og grafisk framstilling.

Av erfaring vet vi at det er enkelte tabelltyper som vi ofte har bruk for. Oppsettet til 13 slike tabeller er laget opp en gang for alle, og kan hentes inn som standardtabeller. Det er ofte behov for å sammenligne to regelsett ved å regne endring i skatt ved overgang fra det ene til det andre. Flere av standardtabellene gir slike differanser. For andre tabeller kan man bruke regneark til å lage differanser.

3.4 Marginalskatter

ODIN beregner marginalskatt på en rekke ulike inntektsarter. Marginalskatten finner vi ved å gå gjennom beregningsrutinen to ganger: først på den opprinnelige inntekten, så gjentas skatteberegningene etter at vi har gitt en inntektskomponent et tillegg på 10 (eller 1000) kroner. Marginalskatten settes til skatteøkning i prosent av inntektsøkning.

Marginalskatten kan beregnes for følgende inntektsarter:

- Lønnsinntekt
- Næringsinntekt
- Tjenestepensjon
- Renteinntekt
- Aksjeutbytte
- Bankinnskudd

Man kan også beregne endring i skatt ved endring i rentefradraget og boligtakst.

For hushold med to voksne er ikke marginalskatt et entydig begrep. I ODIN beregnes marginalskatten som skatteøkningen for husholdningen under ett ved en separat inntektsøkning for en av eller begge de to personene. Ved særskilt ligning av ektefeller er det klart at når den ene ektefellen får en inntektsøkning, vil dette bare gi økt skatt til denne ene personen, og den andre ektefellens skatt vil være uendret. Ved felles ligning, derimot, vil det

ha liten mening å dele eller tilordne husholdningens marginalsatt til den ene eller den andre ektefellen.

Modellen beregner også margineffekt for enslige forsørgere. For dem som har overgangsstønad, gjelder at stønaden avkortes mot eventuell arbeidsinntekt. Også for denne variabelen beregnes stønader, skatt og disponibel inntekt to ganger. Først beregnes det for den opprinnelige inntekten, så etter at vi har gitt en av inntektskomponentene (som regel lønnsinntekten) et tillegg på 10 (eller 1000) kroner. Margineffekten settes lik 100 minus hva økningen i disponibel inntekt utgjør i prosent av inntektsøkningen. Margineffekten omfatter der ved både redusert stønad og økt skatt som følger av inntektsøkningen.

3.5 Pris- og inntektsjustering

Når vi skal følge skattesystemet over tid, ønsker vi ofte å korrigere for endringer i pris- eller inntektsnivå gjennom perioden. I ODIN er det to måter vi kan ta hensyn til en slik utvikling.

Inntektsjustering. Vi kan velge å la alle inntekts- og fradragposter i husholdmatrisen bli ganget opp med en valgt inntektsindeks før det gjøres skatteberegninger. På denne måten kan vi studere utviklingen i skatter og disponible inntekter for et hushold som har hatt en gitt inntektsutvikling over perioden. En kan f.eks. tenke seg at inntektene i husholdet har fulgt en indeks for lønn i en bestemt næring eller et bestemt lønnstrinn. I blant ønsker vi å følge et hushold som har hatt konstant realinntekt, og da legger vi inn prisutviklingen som inntektsindeks.

Folketrygdens pensjoner vil ikke bli justert med en slik inntektsindeks. Utviklingen i pensjonene vil følge størrelsen på grunnbeløpet som ligger inne på det enkelte beregningsår.

Prisjustering. Alle beregningsvariable kan deflateres med en prisindeks. Konsumprisindeksen ligger fast inne på hver enkelt regel. Brukeren kan fritt velge basisår for slike fastprisberegninger.

4. Svakheter ved typehusholdsberegninger

ODIN er en regelbeskrivende modell, og i tabellene blir reglene beskrevet ved eksempler - det vil si skatteberegninger på utvalgte hushold. Ved modellkjøringer hvor man varierer visse kjennetegn ved husholdet eller lar husholdet følge en bestemt utvikling over tid, kan man få illustrert fordelingsprofiler ved skattesystemet vårt. Videre kan modellen illustrere hvordan ulike regler virker

samlet - noe som ikke alltid er enkelt å få oversikt over uten et slikt hjelpemiddel.

Ved hjelp av typehusholdsmodeller kan vi altså belyse hvordan reglene for overføringer og skatter virker i samspill for ulike typer husholdninger på et gitt tidspunkt, og hovedtrekk i utviklingen i skatte- og trygdesystemet over tid.

Når vi gjør forutsetninger om utviklingen i inntekt, kan modellberegningene også belyse utviklingen i realdisponibel inntekt for enkelte grupper, og fordelingen av økonomiske ressurser i befolkningen. Modellens beregninger av utviklingen i inntekt over tid er betinget av de forutsetninger man legger inn.

Modellen kan f.eks. vise utviklingen i realverdien av alderspensjonen ved et gjennomsnittlig pensjonspoeng, men dette er ikke det samme som utviklingen i realinntekt for en gjennomsnittlig pensjonist. Pensjonisten vil jo i virkeligheten ha enkelte andre inntekter ved siden av pensjonen. Dessuten endrer bestanden av pensjonister seg over tid, slik at det å beregne inntekten til en "gjennomsnittlig pensjonist" hvert år er noe annet enn å følge inntektsutviklingen til en bestemt pensjonist gjennom samme periode.

Typehusholdsmodeller sier altså ikke så mye om norske husholds faktiske økonomi. Til det trenger vi statistikk over den faktiske fordelingen av pensjonsrettigheter, inntekter og fradrag hos norske husholdninger. I modellen LOTTE, derimot, har vi tatt i bruk data fra inntektsstatistikken, som i alt vesentlig bygger på selvangivelser for et utvalg husholdninger. LOTTE kan derved beregne skatt for en liten modellbefolkning som skal representere hele den norske befolkningen.

LOTTE kan gi anslag for gjennomsnittsskatter, disponible inntekter, skattevirkninger av regelendringer o.l. for grupper av skattytere, som tilsvarende beregningene som typehusholdsmodellene gir. Men i tillegg beregner LOTTE totaltall for proveny, og kan svare på spørsmål av typen: Hvor mange hushold vil bli berørt hvor meget ved en gitt skatteendring? LOTTE oppdateres hvert år, men først ved en sammenligning av flere årganger inntektsstatistikk kan vi beskrive utviklingen i husholdningenes disponible inntekter.

ODIN har også begrensninger når det gjelder hvilke trygder, skatter og husholdkjennetegn som er inkludert i modellen. Bostøtte er en viktig stønad for mange - den er ennå ikke med i ODIN. De senere års økninger i kommunale avgifter kan ikke belyses direkte i ODIN, og fanges bare i begrenset grad opp i prisstigningen.

Andre sider av skattesystemet som ODIN ikke fanger opp, er endringer i skatlegging av frynsegoder, endringer i gevinstbeskatning, endringer i

beskatningen av renter på restskatt og tilbakebetalinger og i det hele tatt skatt på inntektsarter vi ikke har med i husholdmatrisene. Slike endringer kan medføre at skattyternes skattegrunnlag endres, og dermed endres også skattene.

Det er imidlertid mulig å utvide og utvikle modellen videre slik at vi ivaretar viktige endringer i skatte- og overføringssystemet. Et eksempel på dette er at det nylig er lagt inn en rutine for beregning av delingsmodellen for selvstendige næringsdrivende, se Aarbu (1992).

5. Eksempler på bruk av ODIN

Vi vil nå presentere ODIN ved å vise en del eksempler på bruk av modellen. Eksempelene er valgt slik at de illustrerer viktige trekk ved vårt skatte- og trygdesystem.

Vi skal blant annet følge utviklingen i skatte- og trygdesystemet over tid. I en tid med inflasjon og generell inntektsvekst, er det ikke nok å studere utviklingen i nominelle inntekter alene. Vi ønsker å justere for prisutviklingen både i husholdsdataene og i beregningsresultatene. Videre må vi ta stilling til hvilken inntektsvekst vi skal forutsette at våre typehushold har opplevd. Som basis for dette studerer vi i avsnitt 5.1 pris- og inntektsutviklingen i perioden 1980-1991.

I kapittel 6 ser vi på utviklingen i skattenivå og marginalsatter for ektepar fra 1980 til 1991. I kapittel 7 studerer vi nærmere utviklingen i margi-

nalskatter for lønntakere med ulik størrelse på gjeldsrentefradrag. Utmåling og skatlegging av pensjoner er behandlet i kapittel 8, mens avkorting av overgangsstonader for enslige forsørgere er tema for kapittel 9.

5.1 Inntektsutviklingen i perioden 1980-1991

Ved mange av våre analyser er vi interessert i endringer i overføringer og skatter over et lengre tidsrom. I denne rapporten skal vi vise noen eksempler på utviklingen i skatte- og stønadssystemet gjennom 80-årene. Siden de nominelle inntektene er endret gjennom denne perioden, og en del av dette skyldes endret kroneverdi, er det ikke uproblematisk å studere utviklingen i inntektskattene over tid. De endringene som årlig gjøres i skatte-systemet, vil ha i seg elementer av rene inflasjonsjusteringer, endringer av selve skattenivået og omfordeling mellom inntektsgrupper. Det samme gjelder overføringene, de årlige pensjonsreguleringene gjøres med bakgrunn i pris- og inntektsveksten som har vært.

Det gir altså liten mening å studere skattene og stønadene alene, uten å knytte dem opp til pris- og inntektsutviklingen gjennom perioden. Vi vil for det meste se på utviklingen i reelle beløp, det vil si inntekter, overføringer og skatter deflatert med konsumprisindeksen. Videre lar vi inntektene i eksemplene våre følge en bestemt inntektsvekst.

Bruken av typehushold alene gir begrenset innsikt i utviklingen av disponible inntekter slik norske hushold faktisk har opplevd. Skulle vi si noe om den faktiske utviklingen, måtte vi vite noe mer om husholdningenes øvrige inntekter, tilpasning på kredittmarkedet, og nærmere om hvordan hver inntekts- og fradragskomponent hadde utviklet seg. (Jfr. diskusjonen i kap.4)

For mange vil lønn være den tyngste inntektskomponenten. Når vi her viser eksempler på utvikling over tid, har vi lagt inn en generell årlig lønnsvekst på alle inntekts- og fradragskomponentene til husholdene - bortsett fra ytelsene fra folketrygden som jo blir beregnet i modellen.

Vi har valgt et lønnsbegrep hentet fra nasjonalregnskapet - utbetalt lønn pr normalårsverk. I 1980 var dette 84 000 kroner, i 1990 var det steget til 183 000 kroner. På grunnlag av tallserier fra nasjonalregnskapet har vi beregnet årlige vekstrater for lønnen. I tabellen har vi også tatt med årlig vekst i konsumprisindeksen, og årlig endring i reallønn.

Dette gir følgende indeksserier til bruk i modellen: (Konsumprisindeksen er regnet om til 1980 som basisår)

Tabell 5.1 Årlig vekst i lønn pr normalårsverk, konsumprisindeksen og reallønn gjennom 1980 - årene. Prosent.

År	Årlig vekst lønn	Årlig vekst priser	Årlig vekst reallønn
1981	11,7	13,6	-1,7
1982	11,5	11,3	0,2
1983	9,0	8,4	0,5
1984	7,9	6,2	1,5
1985	7,5	5,7	1,7
1986	9,6	7,2	2,3
1987	9,2	8,7	0,5
1988	5,9	6,7	-0,7
1989	4,1	4,6	-0,4
1990	4,7	4,1	0,6
1991	4,8	3,4	1,4

Tabell 5.2 Indeks for nominell lønn, konsumpriser og reallønn gjennom 80-årene. Basisår 1980

År	Lønns- indeks	Konsum- prisindeks	Real- lønn
1980	1,000	1,000	1,000
1981	1,117	1,136	0,983
1982	1,246	1,265	0,985
1983	1,358	1,371	0,990
1984	1,465	1,457	1,005
1985	1,574	1,540	1,022
1986	1,726	1,651	1,046
1987	1,886	1,795	1,050
1988	1,996	1,915	1,042
1989	2,079	2,002	1,038
1990	2,177	2,084	1,044
1991	2,281	2,155	1,059

Nominell lønn er altså mer enn fordoblet fra 1980 til 1991, det samme gjelder prisene. Vi ser at reallønnen har endret seg lite i perioden. Over hele

perioden under ett har reallønnen økt med ca. 5,9 prosent.

6. Utviklingen i gjennomsnitts- og marginalskatter i perioden 1980-1991

I dette kapitlet skal vi studere enkelte trekk ved skattesystemet i perioden 1980-1991. Denne perioden, og særlig årene etter 1986 er preget av skatteomlegginger med sikte på å redusere de formelle marginalskattene og å få en mer lik behandling av skatleggingen av ulike alternative inntektsarter. Dette skjedde ved at den progressive statsskatten ble dempet samtidig som det ble innført nye skatter på bruttoinntekt og grunnlagene for de ulike skatteartene ble utvidet. Ved skattereformen i 1992 falt den ordinære statsskatten bort. Vi vil imidlertid bare se på utviklingen fram til og med 1991.

Høye marginalskatter kan hindre effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser, f.eks. ved at høy marginalskatt på lønn kan dempe arbeidstilbudet. Fradragsrett for gjeldsrenter kombinert med høy marginalskatt på nettoinntekt kan også føre til for

Tabell 6.1 Gjennomsnittsskatter i prosent av bruttolønn. Lønn og gjeldsrentefradrag i 1991-kroner. Skatteklasse 1.

Rente- utgift kroner	År	Lønn, kroner				
		100000	150000	200000	250000	300000
0						
	1980	27,0	32,9	38,6	44,2	48,5
	1981	27,7	31,9	37,0	42,0	46,0
	1982	27,8	32,0	37,2	42,2	46,2
	1983	27,4	31,3	36,3	41,4	45,6
	1984	27,3	31,0	35,9	41,0	45,1
	1985	27,1	30,6	35,3	40,4	44,5
	1986	27,6	31,1	35,9	40,9	45,1
	1987	27,3	30,8	35,8	40,8	45,1
	1988	27,3	30,7	35,6	40,8	44,5
	1989	27,4	31,0	35,8	40,7	44,2
	1990	26,7	30,1	34,6	39,1	42,5
	1991	26,2	29,4	33,3	38,0	41,3
50000						
	1980	11,7	19,5	25,9	31,8	37,6
	1981	12,1	20,1	25,1	30,6	35,8
	1982	12,4	20,2	25,2	30,7	36,0
	1983	12,7	20,2	24,9	30,2	35,5
	1984	12,7	20,1	24,7	29,9	35,1
	1985	12,9	20,1	24,5	29,5	34,7
	1986	13,7	20,9	25,2	30,2	35,3
	1987	15,7	22,0	26,0	30,9	35,9
	1988	14,8	21,2	25,4	31,4	36,5
	1989	14,1	20,9	25,2	31,6	36,6
	1990	13,7	20,4	24,5	30,5	35,3
	1991	12,9	20,0	24,0	29,9	34,5

høy opplåning og for liten sparing i forhold til det som er samfunnsøkonomisk effektivt.

Vi skal se på utviklingen i marginalskatter i perioden 1980-1991. Som eksempel har vi valgt en enslig lønnsstaker med en lønn som har fulgt den generelle lønnsutviklingen beskrevet i kapittel 5. Når man ser 80-årene under ett, ligger denne lønnsutviklingen noe over utviklingen i konsumprisene. Vi vil se på flere ulike kombinasjoner av lønnsnivå og fradrag.

La oss først se på utviklingen i skattenivået over denne perioden. Skattesatsene blir hvert år justert delvis med sikte på ren inflasjonsjustering, delvis som ledd i finanspolitikken, og delvis for å påvirke inntektsfordelingen og økonomisk tilpasning. Gjennomsnittsskatten på en inntekt som har fulgt lønnsutviklingen, gir et inntrykk av endringer i både skattestrykk og fordeling.

Tabell 6.1 viser inntektsskatter for enslige lønnsstakere i prosent av lønnen for årene 1980 til 1991. Gjennomsnittsskatten er beregnet for ulike lønnsnivåer mellom 100 000 og 300 000 kroner i 1991. For tidligere år er inntektene regnet om til løpende inntektsnivå, ved hjelp av lønnsindeksen i tabell 5.2. I tabellen er det tatt med to alternativer for gjeldsrentefradrag, 0 og 50 000 kroner. Vi ville finne de samme gjennomsnittsskattene for skattytere med andre typer fradragposter som kommer til fradrag i nettoinntekten på samme måte som gjeldsrenter.

Et progressivt skattesystem er ofte definert ved at marginalskatten er større enn gjennomsnittsskatten. Dette medfører at gjennomsnittsskatten øker med inntekten.

Tabellen illustrerer hvordan gjennomsnittsskattene øker med økende inntekt for enslige lønnsstakere i skatteklasse 1. For en lønnsstaker uten inntektsfradrag utover standardfradrag utgjorde skatten i 1991 26,2 prosent av en lønn på 100 000 kroner og 41,3 prosent av en lønn på 300 000 kroner. Med unntak av for lavinntektsgruppene, har det skjedd en reduksjon i gjennomsnittsskattesatsene for de fleste i løpet av perioden 1980 til 1991. Reduksjonen skjedde særlig i 1981 og mellom 1989 og 1991. Progresjonen i den ordinære statsskatten er blitt dempet gjennom perioden, fra maksimal marginalskatt på 48,0 prosent i 1980 til 14,0 prosent i 1991.

Av tabellen kan det se ut som at reduksjonen i gjennomsnittsskattesatsene er størst for høyinntektsgruppene. Tabellen er imidlertid et godt eksempel på svakheten ved denne type modeller. I løpet av perioden 1986 og fram til i dag har det samtidig med reduksjonen av de formelle skattesatsene også skjedd en betydelig økning av grunnlagene for de ulike skatteartene ved at frynsegoder

som tidligere var skattefrie, nå er blitt skattepliktige. Den skattbare inntekten er dermed økt, og en person som for eksempel hadde skattbar lønnsinntekt på 250 000 kroner i 1986 kan, med samme faktiske inntekt, ha skattbar inntekt på f.eks. 300 000 kroner i 1991. Gjennomsnittsskatten målt som andel av skattbar inntekt vil i så fall ikke ha gått ned fra 40,9 prosent til 38,0 prosent, men tvert imot økt til 41,3 prosent. I den grad forekomsten av frynsegoder er hyppigere hos høy- enn lavinntektsgruppene, har ikke skattereduksjonen vært så stor for høyinntektsgruppene som tabellen skulle tilsi.

Annen del av tabellen viser gjennomsnittsskatten på hvert inntektsnivå for en lønnsstaker i skatteklasse 1 med 50 000 kroner i inntektsfradrag i 1991. Inntektsfradraget er indeksjustert gjennom perioden med samme indeks som inntektene, slik at fradraget vil utgjøre samme andel av inntekten gjennom perioden. For det laveste inntektsnivået, 100 000 kroner, er det få lønnsstakere som vil ha så stort fradrag som i dette eksemplet, men vi har dem likevel med for å illustrere strukturen i inntektsskattene.

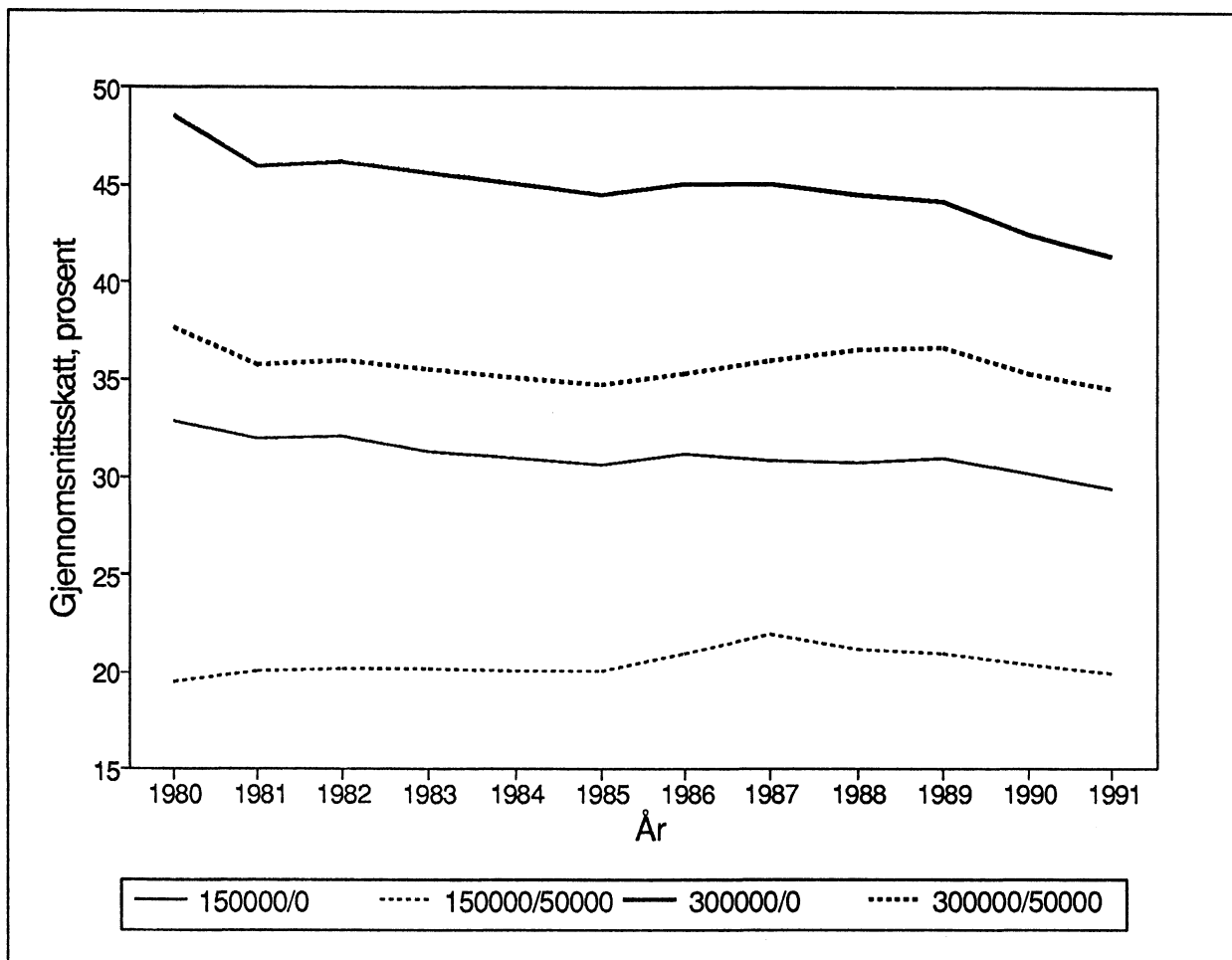
Sammenligner vi de to delene av tabellen, ser vi hvordan inntektsfradrag reduserer gjennomsnittsskatten. For 1991 f.eks. innebærer et inntektsfradrag på 50 000 kroner at skatten reduseres med grovt regnet 10 prosent av inntekten. (Se f.eks. på lønnsnivået 200 000 kroner. Her reduseres gjennomsnittsskatten fra 33,3 prosent til 24,0 prosent av lønnen når skattyteren har gjeldsfradraget.) Forskjellen i prosent av lønn er størst på lave inntektsnivåer, i kroner vil forskjellen være størst på høyere lønnsnivåer.

Vi ser også at for lønnsstakere som har renteutgifter, har ikke gjennomsnittsskattene falt like sterkt gjennom 1980-årene som for lønnsstakere uten inntektsfradrag. For de to laveste inntektsgruppene har til og med gjennomsnittsskattene økt svakt i løpet av perioden når lønnsstakeren har fradrag tilsvarende 50 000 kroner utover standardfradrag. Dette skyldes hovedsakelig omleggingen av skattesystemet i retning av mer vekt på skatter utlignet på brutto lønnsinntekt og mindre vekt på skatter utlignet på nettoinntekt.

Årsaken til at gjennomsnittsskattene er redusert mest på de høyere inntektstrinnene, er at skatteomleggingen har hatt størst betydning på de høyere inntektstrinnene. Det er på disse inntektsnivåene at den ordinære statsskatten er blitt sterkest redusert, og det er her toppskatten er kommet inn.

I 1987 var imidlertid omleggingen stor også for lavinntektsgruppene, idet man innførte helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden, som var en flat bruttoskatt med et relativt lite bunnfradrag. Dette framgår av tabellen ved at gjennomsnitts-

Figur 1. Skatt i prosent av brutto lønn for ulike nivåer for lønn/fradrag.

skatten på lønn tilsvarende 100 000 1991-kroner steg fra 13,7 til 15,7 prosent for dem som hadde fradrag på 50 000 kroner. I ettertid synes omleggingen til økt bruttobeskatning å ha slått for sterkt ut på lave inntektsnivåer og den ble senere redusert på disse inntektsnivåene.

Utviklingen i gjennomsnittsskattene for lønns-takere med lønnsinntekt henholdsvis 150 000 og 300 000 1991-kroner er også vist i figur 1. De heltrukne grafene viser skattenivået for lønns-takere uten fradrag, de stiplede viser tilfellet med fradrag på 50 000 kroner. Vi ser at "fordelen" ved fradrag er redusert gjennom perioden, men i 1991 ligger gjennomsnittsskatten for skattytere med inntekts-fradrag fortsatt betydelig lavere enn for dem som ikke har fradrag. Det er verdt å merke seg at skatten for dem som har fradrag, ikke har endret seg vesentlig i perioden 1980-1991. Dette har skjedd til tross for at det nå legges større vekt på beskatning av bruttoinntekter. Økningen i gjennomsnittsskatten fra 1985 og utover, er senere tatt inn ved senkning av skattenivået de siste par årene.

Tabell 6.2 viser utviklingen i marginals-katt på lønn for lønns-taker i skatteklasse 1 på ulike lønns-nivåer, med og uten inntektsfradrag.

Tabellen viser igjen tydelig progresjonen i inntektsskattene, marginals-katten øker merkbart med økende inntekt. Videre vil et fradrag tilsvarende 50 000 1991-kroner redusere nettoinntekten så mye at marginals-katten på lønnsinntekt reduseres for en stor del av inntektstakerne.

Marginals-katten på lønn ser ellers ut til å ha blitt redusert for de fleste innteksgrupper gjennom hele 80-tallet, særlig gjelder dette på de høyeste inntektsnivåene. Vi ser ellers av tabellen at reduksjonen i marginals-kattene gjennomgående er størst for lønns-takere uten andre fradrag enn standardfradraget. Dette skyldes omleggingen av skattesystemet i retning av økt vekt på skatter utlignet på brutto lønnsinntekt.

Ved omtalen av gjennomsnittsskattene var vi inne på at den økte beskatningen av frynsegoder kan ha medført at skattene for høyinnteksgruppene faktisk ikke har falt så mye som det framgikk av tabellen. Dette poenget har imidlertid ingen be-

Tabell 6.2 Marginalskatt på lønn i prosent. Lønn og renteutgifter i 1991-kroner. Skattekasse 1.

Rente- utgift kroner	År	Lønn, kroner				
		100000	150000	200000	250000	300000
0	1980	43,1	48,1	60,1	70,2	70,1
	1981	38,2	43,2	60,4	65,4	70,7
	1982	38,3	43,3	60,5	65,5	70,7
	1983	37,3	42,3	59,3	64,4	69,3
	1984	36,8	41,8	58,8	63,8	68,7
	1985	36,2	41,2	58,2	63,2	68,2
	1986	36,8	41,8	58,8	63,8	68,8
	1987	36,4	41,4	58,5	63,4	67,3
	1988	34,2	44,2	54,2	63,2	63,2
	1989	34,5	44,5	53,5	62,0	62,0
	1990	33,8	43,8	50,8	59,4	59,4
	1991	34,3	41,8	48,3	57,8	57,8
50000	1980	32,1	43,1	48,1	60,1	70,1
	1981	32,2	38,2	43,4	60,4	65,7
	1982	32,3	38,3	43,5	60,5	65,7
	1983	33,3	37,3	42,3	59,3	64,3
	1984	33,3	36,8	41,8	58,8	63,8
	1985	33,2	36,2	41,2	58,2	63,2
	1986	33,8	36,8	41,8	58,8	63,8
	1987	33,4	36,4	41,4	58,5	63,4
	1988	34,2	34,2	44,2	60,2	63,3
	1989	34,5	34,5	44,5	62,0	62,0
	1990	33,8	33,8	43,8	59,3	59,4
	1991	34,3	34,3	41,8	57,8	57,8

tydning for marginalskatten til inntektstakerne med lønnsinntekt tilsvarende 300 000 kroner, siden disse inntektene allerede blir beskattet med høyeste marginalskatt på slutten av 80-tallet. Argumentet er imidlertid relevant for de lavere inntektsgruppene, og for lønnstakere som har fått en betydelig økning i skattbar inntekt når frynsegoder er gjort skattepliktige, kan marginalskattene på lønn ha økt i perioden.

Av tabellen framgår det også at lønnstakere med realinntekt omkring 200 000 til 250 000 kroner og renteutgifter tilsvarende 50 000 1991-kroner fikk en økning i marginalskatten på lønn enkelte år på slutten av 80-tallet. Dette gjelder selv uten at vi tar i betraktning økt skattelegging av frynsegoder. Med tanke på at denne gruppen utgjør en betydelig andel av inntektstakerne og at et av formålene med skatteomleggingen i siste halvdel av 1980-årene var å redusere marginalskattene på lønn, er dette et tankekors.

Når det gjelder de to laveste inntektsgruppene, ser det imidlertid ut som at de gjennomgående har fått reduserte marginalskatter i løpet av 1980-tallet. Et unntak er gruppen med lønn 100 000 kroner og renteutgift 50 000 kroner, som har fått en svak

økning i marginalskatten. Økningen skyldes økte bruttoskatter representert ved folketrygdens pensjonsdel/trygdeavgift, som på disse inntekts-trinnene ikke ble motveiet av redusert statsskatt. Nå vil det neppe finnes mange lønnstakere på dette inntektsnivået som har slike store fradrag.

Vi vil nå se nærmere på marginalskatt på renteinntekter. Ved beskatningen av renteinntekter har det inntil 1992 vært gitt et fribeløp differensiert etter skattekasse. Personer som ikke har utnyttet fribeløpet fullt ut vil dermed ha en marginalskatt på renteinntekter lik null. Siden renteinntekter og renteutgifter ellers behandles symmetrisk ved skatteleggingen, ønsker vi å presentere utviklingen i marginalskatter som også kan si noe om skattefordelen ved gjeldsrenter. Tabell 6.3 viser utviklingen i marginalskatt på renteinntekt hvor vi har sett bort fra fribeløpet. Marginalskatten på renteinntekt viser dermed også skattefordelen ved gjeldsrentefradrag.

Vi ser at marginalskatten på renteinntekter ligger lavere enn marginalskatten på lønn. Dette henger sammen med at kapitalinntekter hverken inngår i grunnlaget for trygdeavgiftene eller toppskatten.

Tabell 6.3 Marginalskatt på renteinntekt målt i prosent. Lønn og renteutgift i 1991-kroner. Skatteklasser 1.

Rente- utgift kroner	År	Lønn, kroner				
		100000	150000	200000	250000	300000
0	1980	38,4	43,4	55,4	65,4	65,4
	1981	33,4	38,4	50,4	60,4	65,5
	1982	33,4	38,4	50,4	60,4	65,4
	1983	31,4	36,4	53,4	58,4	63,4
	1984	30,9	35,9	52,9	57,9	62,9
	1985	29,9	34,9	51,9	56,9	61,9
	1986	29,4	34,4	51,4	56,4	61,4
	1987	25,0	30,0	47,0	52,0	56,0
	1988	25,0	35,0	45,0	48,0	47,9
	1989	26,6	36,6	45,6	45,6	45,6
	1990	26,0	36,0	43,0	43,0	43,0
	1991	26,5	34,0	40,5	40,5	40,5
50000	1980	27,4	38,4	43,4	55,4	65,4
	1981	27,4	33,4	38,4	50,4	60,4
	1982	27,4	33,4	38,4	50,4	60,4
	1983	27,4	31,4	36,4	53,4	58,4
	1984	27,4	30,9	35,9	52,9	57,9
	1985	26,9	29,9	34,9	51,9	57,0
	1986	26,4	29,4	34,4	51,4	56,4
	1987	22,0	25,0	30,0	47,0	52,0
	1988	25,0	25,0	35,0	45,0	48,0
	1989	26,6	26,6	36,6	45,6	45,6
	1990	26,0	26,0	36,0	43,0	43,0
	1991	26,5	26,5	34,0	40,5	40,5

Av tabellen fremgår det at skatt på renteinntekt, og derved skattereduksjon ved fradrag, øker med økende inntekt. I 1980 var forskjellen i marginalskatt mellom den laveste og høyeste inntektsgruppe hele 38 prosentpoeng for skattyter med renteutgift tilsvarende 50 000 kroner, og 27 prosentpoeng for skattyter uten andre fradrag enn standardfradrag.

Sammenligner vi tilfellene med 0 og 50 000 kroner i renteutgift, ser vi også at skattefordelen ved ytterligere gjeldsrentefradrag er lavere for lønns-takere som allerede har fradrag enn for dem uten fradrag. Dette skyldes at fradragene allerede har redusert nettoinntekten så mye at den skattelegges etter en lavere marginalskatt.

Gjennom 80-årene er skattefordelen ved rentefradrag blitt gradvis redusert, og fra 1988 er samtidig skattefordelen blitt mindre avhengig av inntektsnivået. I 1991 er forskjellen i skattefordel mellom høy- og lavinntektsgrupper maksimalt 14 prosent av rentefradraget.

Etter skattereformen i 1992 vil alle lønns-takere ha samme skattefordel, nemlig 28 prosent, av sine fradrag i nettoinntekten. For de aller laveste inntektsgruppene vil det dermed bli noe billigere å

ha lån. For høyinntektsgruppene har kostnadene ved å ha lån blitt mer enn fordoblet i perioden 1980-1992. Mens de tidligere bare betalte (100 - 65,4 =) 34,6 prosent av renteutgiftene sine selv, må de i 1992 ut med (100 - 28 =) 72 prosent av rentene.

7. Ektefellebeskatning

Hovedregelen for beskatning av ektefeller i Norge er at ektefellene skal lignedes samlet for deres samlede inntekt og formue. Men den av ektefellene som har den laveste arbeidsinntekt og pensjon, kan trekke disse typene inntekt ut til særskilt ligning. Ved felles ligning beregnes skatten etter skatteklasser 2, ved særskilt får hver ektefelle skatteklasser 1. Inntil 1992 har det også vært slik at alle kapitalinntekter lignedes hos den ektefellen som har den høyeste arbeidsinntekt/pensjon. (Dette er imidlertid endret etter skattereformen i 1992. Fra 1992 skattelegges alle kapitalinntekter med samme sats, og det vil ikke lenger spille noen rolle hvilken ektefelle som skattelegges for slike inntekter.)

Ektefellene kan velge den ligningsmåte som er mest lønnsom for dem under ett. I praksis fører dette til at bare ektepar hvor den ene ektefellen har svært liten eller ingen inntekt velger felles ligning. Når den laveste inntekten når et visst nivå, vil det lønne seg for ektefellene under ett å gå over til særskilt ligning.

Kombinasjonen av felles og særskilt ligning av ektefeller innebærer dermed at fordelingen av inntekten og fradragene mellom ektefellene kan ha betydning for den samlede skatten.

Ved felles ligning er det totalinntekten som beskattes, og det ligger ikke i dette at den ene inntekten ligger "i bunn" mens den andre lignes "på toppen". For mange ektepar vil det antagelig likevel være slik at de betrakter mannens inntekt som gitt, mens konas inntekt betraktes som inntekt "nummer to". Gifte kvinner vil oftere enn menn vurdere ulike arbeidstider: hjemmearbeid, ulike deltidsløsninger eller heltids arbeid ute. For et slikt ektepar vil det oppleves som om hans skatt står fast, mens all skatteendring som oppstår når hun øker sin inntekt, er skatt på hennes inntekt. Ved felles ligning vil derved hennes marginalsatt kunne bli forholdsvis høy selv på svært lave inntekter, hvis mannen i utgangspunktet har høy inntekt.

Tabell 7.1 gir (i likhet med tabell 6.1) et bilde av utviklingen i skattenivået i perioden 1980-1991 for inntekter som har fulgt den generelle lønnsveksten. Den første kolonnen viser utviklingen for ektepar med en nokså høy inntekt, 300 000 1991-kroner, i skatteklasse to. Denne inntekten tilsvarer ca 140 000 kroner i 1980. I de påfølgende kolonnene lignes ektefellene særskilt i skatteklasse en, og totalinntekten på 300 000 kroner er fordelt på ulikt

vis mellom ektefellene. Vi ser at gjennomsnittsskatten falt kraftig i 1981 og i årene 1990 og 1991, unntatt for par med to like, og dermed nokså lave, inntekter. De øvrige årene er skattenivået omtrent uendret.

I perioden 1980-1991 er progresjonen dempet betydelig for høye inntekter. En tilsvarende tabell for høyere inntekter ville ha vist større fall i gjennomsnittsskattene gjennom perioden, men igjen må vi huske på at den økte beskatningen av frysegoder trekker i retning av økte gjennomsnittsskatter.

Tabellen illustrerer også hvordan samlet skatt avhenger av hvordan inntekten er fordelt mellom ektefellene. Forskjellen i skatt mellom eninntektparet (med en høy inntekt) og paret med to like (lave) inntekter ligger omkring 12 prosent av bruttoinntekten. Denne forskjellen har endret seg lite gjennom perioden for inntekter på dette nivået.

Tabell 7.2 viser hvordan gifte skattyteres marginalsatt avhenger ikke bare av egen, men også av ektefellens inntekt. I tabellen kan selvsagt "hans" og "hennes" bytte plass, men det letter omtalen av tabellen å kalle den ene han og den andre hun. Når mannens inntekt er 0, lignes konen i klasse to for sin egen inntekt. Marginalsattene i klasse to ser vi i den første kolonnen. De neste tre kolonnene viser tre eksempler hvor mannen har inntekt. Når konens inntekt er liten, under ca 30 000 kroner, lønner det seg med felles ligning. Har hun derimot høyere inntekter, lignes ektefellene særskilt, og hun vil ha samme marginalsatt som enslige lønnstakere på samme inntektsnivå.

Vi ser at ektefellebeskatningen medfører høye marginalsatter for gifte kvinner med lave inntekter. Hvor høye de blir, og på hvilket inntektnivå det

Tabell 7.1 Skatt for ektepar i prosent av brutto inntekt. Totalinntekt 300 000 1991-kroner fordelt mellom ektefellene.

	300 000	250 000	200 000	150 000
Hans lønn, kroner :	300 000	250 000	200 000	150 000
Hennes lønn, kroner:	0	50 000	100 000	150 000
År				
1980	42,0	40,1	34,7	27,0
1981	39,9	38,3	33,9	27,7
1982	40,2	38,5	34,0	27,8
1983	39,3	37,8	33,3	27,4
1984	39,0	37,5	33,1	27,3
1985	38,4	37,0	32,6	27,1
1986	39,0	37,6	33,1	27,6
1987	39,0	37,5	32,9	27,3
1988	39,4	37,5	32,8	27,3
1989	39,4	37,4	33,0	27,4
1990	37,9	35,9	31,9	26,7
1991	36,8	34,9	30,9	26,2

Tabell 7.2 Marginalskatt 1991 for gift kvinne etter egen og ektefelles lønnsinntekt. Prosent.

Hans lønn, kroner:	0	100000	200000	300000
Hennes lønn, kroner				
0	0,0	0,0	0,0	9,5
5000	0,0	26,5	40,5	50,0
10000	0,0	26,5	40,5	50,0
15000	0,0	26,5	40,5	50,0
20000	25,0	51,5	65,5	75,0
25000	7,8	30,3	42,3	51,7
30000	7,8	30,3	42,3	51,7
35000	7,8	30,3	30,3	51,7
40000	7,8	30,3	30,3	30,3
45000	7,8	30,3	30,3	30,3
50000	30,3	30,3	30,3	30,3
75000	34,3	34,3	34,3	34,3
100000	34,3	34,3	34,3	34,3
125000	34,3	34,3	34,3	34,3
150000	34,3	41,8	41,8	41,8
175000	41,8	48,3	48,3	48,3
200000	48,3	48,3	48,3	48,3
225000	48,3	57,8	57,8	57,8
250000	57,8	57,8	57,8	57,8
275000	57,8	57,8	57,8	57,8
300000	57,8	57,8	57,8	57,8

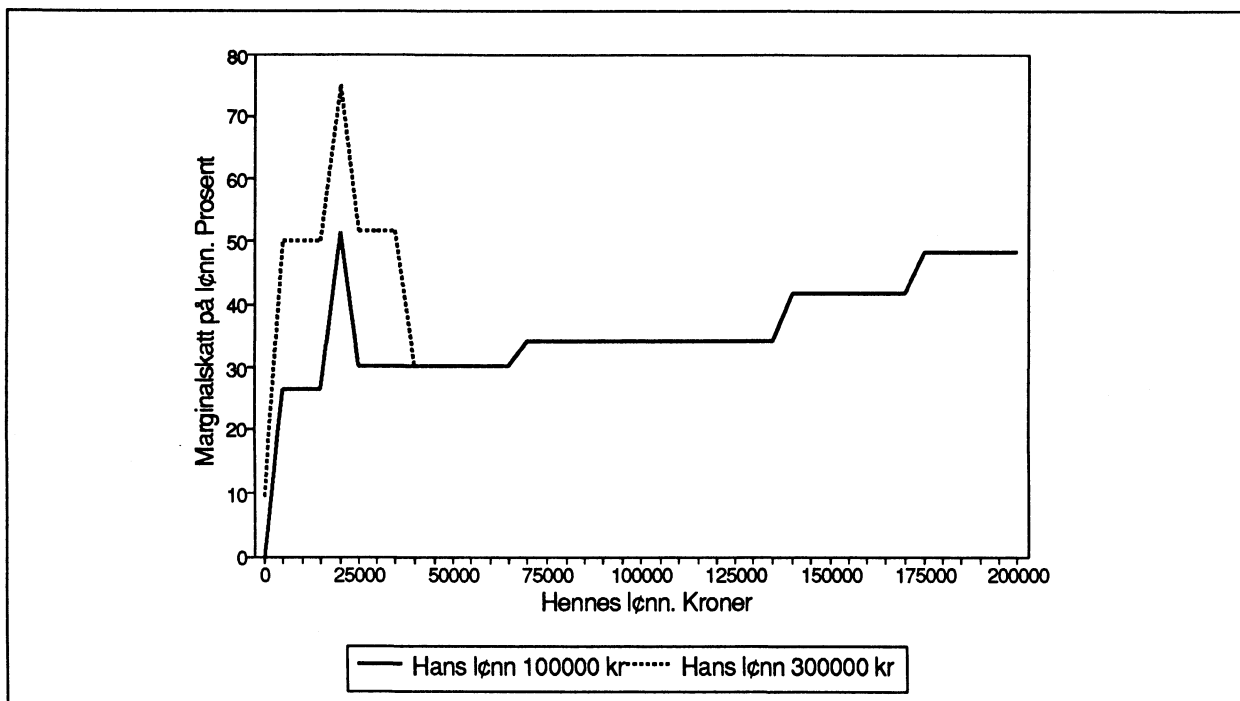
vil lønne seg å gå over til særskilt ligning, avhenger av mannens inntekt og skattesatsene i de to skatteklassene.

Er hans inntekt f.eks. 300 000 kroner, ser vi at hun vil beholde mindre enn halvparten av inntekter mellom 5 000 og 35 000 kroner.

De særlig høye marginalskattene på inntekter omkring 20 000 kroner henger sammen med at trygdeavgiften setter inn på dette inntektsnivået.

Giftes kvinners marginalskatt er også vist i figur 2. Her er vist eksemplene hvor mannens lønn er henholdsvis 100 000 og 300 000 kroner.

Figur 2. Giftes kvinners marginalskatt, to alternative menn. 1991

8. Pensjonene og skattleggingen av disse

I dag er det i Norge ca 900 000 uføre-, alders- og etterlattepensjonister. For pensjonistene utgjør folketrygdens pensjoner en vesentlig del av inntektene, og de årlige reguleringer av pensjonen spiller dermed en stor rolle for utviklingen av deres inntekter over tid.

Når det gjelder disponible pensjoner, vil vi se at utviklingen er påvirket av samspillet mellom regler for utmåling av pensjonene og skattleggingen av disse. Når vi skal illustrere hvordan disse reglene har virket under ett, vil vi studere disponibel realpensjon for enkelte typepensjonister med varierende størrelse på pensjonen. Vi skal se nærmere på hvordan de ulike faktorene: satser, pristigning og skattlegging har vært bestemmende for utviklingen i realdisponibel pensjon.

I dette kapitlet vil vi konsentrere oss om alderspensjonister med folketrygd som eneste inntektskilde. I virkeligheten har store grupper pensjonister også andre inntektsarter. Mange har tjenestepensjon eller egen pensjonsforsikring, og alderspensjonister har gjennomgående store kapitalinntekter. En del pensjonister, særlig blant de yngste, har også noe lønnsinntekt ved siden av pensjonen.

Vi skal følge utviklingen i disponibel realpensjon for utvalgte pensjonistgrupper gjennom 1980-årene. Vi har valgt det kullet som fylte 67 år i 1980. De var født i 1913 og er 78 år i 1991. Vi forutsetter at de har tjent opp pensjonspoeng hvert år fra 1967, og at de har hatt jevne årlige inntekter (i forhold til grunnbeløpet i folketrygden) gjennom denne perioden.

8.1 Folketrygdens pensjoner, sammensetning og pensjonsdekning

For å få et grunnlag for å forstå utviklingen i disponibel realpensjon, vil vi først presentere noen tabeller som viser sammensetningen av pensjonene og utviklingen i denne.

Pensjonen til den enkelte pensjonist avhenger av tidligere opptjente pensjonspoeng og antall poengår, det vil si antall år det faktisk er opptjent pensjonspoeng. For personer i yrkesaktiv alder fastsettes hvert år et pensjonspoeng lik forholdstallet mellom pensjongivende inntekt som overstiger folketrygdens grunnbeløp, og grunnbeløpet. Inntil 1992 tallet inntekter over åtte ganger grunnbeløpet med en tredjedel, og pensjonspoenget var begrenset oppad til 8,33. Når pensjonen skal fastsettes, blir pensjonspoengene representert ved sluttpoengtallet, som er gjennomsnittet av de 20 beste årlige pensjonspoengene. Pensjonister som aldri har hatt

pensjongivende inntekt høyere enn grunnbeløpet i folketrygden, får sluttpoengtall null.

I 1991 er tilleggspensjonen fremdeles under opptrapping idet hvert nytt kull som når pensjonsalder, har hatt mulighet til å tjene opp ett poengår mer enn de som er ett år eldre. Gjennom den såkalte overkompensasjonsregelen vil pensjonspoengene ha ulik verdi for ulike kull. Sammenhengen mellom pensjonspoeng og tilleggspensjon er altså avhengig av fødselsåret.

Tabell 8.1 viser hvordan de ulike komponentene av pensjonen avhenger av opptjente pensjonspoeng som yrkesaktiv. Pensjonen består av grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller sært tillegg pluss kompensasjonstillegg.

Grunnpensjonen for ektepar er halvannen ganger så stor som grunnpensjonen for enslige. Tilleggspensjonen stiger med økende sluttpoeng, men de som har liten eller ingen tilleggspensjon, får et sært tillegg, som avkortes krone mot krone mot tilleggspensjonen. I eksemplet med pensjonistektepar er det bare den ene ektefellen som har tjent opp pensjonspoeng. Den andre vil få sært tillegg, uavhengig av ektefellens tilleggspensjon, men beregnet etter en lavere sært tilleggssats enn den som gjelder for enslige pensjonister.

Kompensasjonstillegget er med i pensjonsbeløpet, men har ikke fått egen kolonne i tabellen. I stedet har vi fått plass til å ta med brutto pensjonsdekning, dvs pensjon i prosent av den arbeidsinntekten som tilsvarende det opptjente sluttpoengtallet.

For de laveste inntektsgruppene er brutto pensjonsdekning over 100 prosent. Det er ikke særlig merkelig, de lave sluttpoengtallene tilsvarende inntektsnivåer som er lavere enn minstepensjonen. Det er ikke mange pensjonister som faktisk har hatt så lave inntekter. Ellers ser vi at brutto pensjonsdekningen på vanlig inntektsnivå (omkring 4 sluttpoeng) ligger nokså lavt for de pensjonistene som er såpass gamle (født 1913). Dette skyldes at disse fødselskullene fikk liten tid til å opparbeide tilleggspensjon i det folketrygden ble opprettet først i 1967. Pensjonsdekningen for ektepar ligger høyere; på grunn av bidraget fra pensjonen til den ektefellen som ikke har tjent opp tilleggspensjon. Hun får minstepensjon, som er høyere enn inntekten hun noen gang har hatt tidligere.

Brutto pensjonsdekning gir forholdet mellom pensjon og tidligere lønn før skatten er trukket fra. For å fastsette pensjonsdekningen i disse eksemplene, har vi forutsatt at pensjonisten hadde tjent opp pensjonspoeng hvert år fra 1967 til pensjonsalder, og at disse årlige poengene har vært like. Ofte er det mer interessant å se på **netto pensjonsdekning**, dvs disponibel pensjon i forhold til disponibel lønn før pensjonering. Som vi skal se nedenfor,

Tabell 8.1 Pensjon og brutto pensjonsdekning i 1991 for alderspensjonist født 1913.

Enslig pensjonist

Sluttpoeng	Grunn-pensjon	Tilleggs-pensjon	Sær-tillegg	Pensjon i alt	Brutto p-dekning
0	35033	0	20914	56114	160,2
1	35033	10247	10667	56114	80,1
2	35033	20494	420	56114	53,4
3	35033	30741	0	66108	47,2
4	35033	40989	0	76355	43,6
5	35033	46112	0	81479	38,8
6	35033	51236	0	86602	35,3
7	35033	56359	0	91726	32,7
8	35033	61483	0	96849	25,1
8.33	35033	63174	0	98540	23,5

Ektepar der bare den ene har tjent opp pensjonspoeng

Sluttpoeng	Grunn-pensjon	Tilleggs-pensjon	Sær-tillegg	Pensjon i alt	Brutto p-dekning
0	52550	0	38044	90844	129,7
1	52550	10247	27797	90844	86,4
2	52550	20494	19022	92441	66,0
3	52550	30741	19022	102688	58,6
4	52550	40989	19022	112935	53,7
5	52550	46112	19022	118059	48,1
6	52550	51236	19022	123182	44,0
7	52550	56359	19022	128306	40,7
8	52550	61483	19022	133430	31,7

skatlegges pensjoner noe lettere enn lønnsinntekt. Også på grunn av progresjonen, vil gjennomsnittsskatten på en pensjon vanligvis bli lavere enn skatten på den tilhørende (høyere) lønnsinntekt.

Tabell 8.2 viser brutto og netto pensjonsdekning for enslige alderspensjonister født i hhv 1913 og 1924. Vi ser at pensjonsdekning etter skatt er vesentlig høyere enn brutto pensjonsdekning. Pensjonsdekningen øker med omtrent 10 prosentpoeng. Forskjellen er noe større for de laveste inntektsgruppene, ettersom skattingen av pensjoner er særlig gunstig for minstepensjonistene. For å vurdere hvor romslige folketrygdens ytelser er, bør man altså ikke bare se på ytelsen alene, men også ta hensyn til beskatningen av ulike typer inntekter.

Tabell 8.2 gir også et inntrykk av hvordan tilleggspensjonene vokser etter hvert som folketrygden bygges ut. Pensjonistene født i 1924 når pensjonsalder i 1991. De har hatt en mye lengre opp-tjeningsperiode enn 1913-pensjonistene. De yngste pensjonistene kan derved få en alderspensjon som

ligger opptil 35 prosent høyere enn pensjonen til de som nådde pensjonsalder i 1980.

8.2 Utviklingen i pensjonene

For pensjonene er det i første rekke de årlige grunnbeløpsreguleringene som styrer utviklingen. Grunnbeløpet har i store trekk fulgt prisstigningen gjennom perioden, men i flere av årene har grunnbeløpsreguleringen vært utilstrekkelig til å kompensere for prisutviklingen.

Minstepensjonene vil også være påvirket av utviklingen i særtilleggssatsene. Disse satsene er blitt økt en rekke ganger i løpet av perioden, og på denne måten har man kunnet øke minstepensjonene sterkere enn grunnbeløpet.

Tabell 8.3 viser utviklingen i nominelle pensjoner fra 1980 til 1991 for enslig pensjonist og pensjonistektepar med ulik størrelse på tilleggspensjonen. I eksemplet er pensjonistene født i 1913, og nådde pensjonsalder i 1980. For ekteparet regner

vi at bare den ene ektefellen har tjent opp eventuelle pensjonspoeng. Vi forutsetter at pensjonistene tjente opp like pensjonspoeng hvert år fra 1967 til 1979. Tabellen viser tre nivåer for poeng-

opptjening. Pensjonister med sluttpoeng lik 0 har ikke hatt tilstrekkelige inntekter som yrkesaktive til å få pensjonspoeng. Disse pensjonistene mottar minstepensjon, og vi vil nedenfor omtale dem som

Tabell 8.2 Lønn som yrkesaktiv før pensjonering, pensjon og pensjonsdekning 1991. Før og etter skatt. Kroner.

Enslig alderspensjonist født 1913

Sluttpoeng	Lønn	Pensjon	Brutto p.dekn.	Lønn - skatt	Pensjon - skatt	Netto p.dekn.
0	35033	56114	160,2	29895	56114	187,7
1	70066	56114	80,1	54169	56114	103,6
2	105099	56114	53,4	77186	56114	72,7
3	140132	66108	47,2	100192	65962	65,8
4	175165	76355	43,6	120506	71127	59,0
5	210198	81479	38,8	138314	73689	53,3
6	245231	86602	35,3	153098	76251	49,8
7	280264	91726	32,7	167882	78824	47,0
8	385363	96849	25,1	212234	82508	38,9
8.33	420046	98540	23,5	226870	83723	36,9

Enslig alderspensjonist født 1924

Sluttpoeng	Lønn	Pensjon	Brutto p. dekn.	Lønn - skatt	Pensjon - skatt	Netto p.dekn.
0	35033	56114	160,2	29895	56114	187,7
1	70066	56114	80,1	54169	56114	103,6
2	105099	63393	60,3	77186	63393	82,1
3	140132	77406	55,2	100192	71653	71,5
4	175165	91419	52,2	120506	78660	65,3
5	210198	100878	48,0	138314	85404	61,7
6	245231	110337	45,0	153098	92205	60,2
7	280264	119796	42,7	167882	99006	59,0
8	385363	129255	33,5	212234	105807	49,9
8.33	420046	132376	31,5	226870	108052	47,6

Tabell 8.3 Alderspensjon for pensjonist født i 1913. Kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	24344	36594	46324	39339	51980	61710
1981	27882	40988	51903	45066	58732	69647
1982	31228	45347	57438	50632	65372	77462
1983	34154	48963	62027	55247	70878	83943
1984	36517	51857	65703	59056	75344	89189
1985	39219	55473	70292	63495	80762	95582
1986	42884	60030	76078	69195	87644	103692
1987	45718	64009	81131	73771	93453	110574
1988	48782	67445	85492	78959	99087	117134
1989	51172	70537	89418	82890	103788	122669
1990	53438	73358	92999	86648	108163	127805
1991	56114	76355	96849	90844	112935	133430

Tabell 8.4 Nominelt og reelt grunnbeløp i 1991-kroner. Gjennomsnitt for året. Kroner.

År	Nominelt	Reelt	Indeks
1980	16 633	35 844	100,0
1981	18 658	35 394	98,7
1982	20 667	35 207	98,2
1983	22 333	35 104	97,9
1984	23 667	35 005	97,7
1985	25 333	35 450	98,9
1986	27 433	35 807	99,9
1987	29 267	35 137	98,0
1988	30 850	34 715	96,9
1989	32 275	34 740	96,9
1990	33 575	34 719	96,9
1991	35 033	35 033	97,7

minstepensjonister. Sluttpoeng på 4 og 8 svarer til en inntekt som yrkesaktiv henholdsvis omkring gjennomsnittet og betydelig over gjennomsnittsinntekten.

Pensjonistene i vårt eksempel er nokså gamle; de er blitt 78 år i 1991. Nivået på deres pensjoner ligger dermed lavere enn pensjonene til yngre pensjonister med samme sluttpoeng, men som har hatt tid til en lengre opptjeningsperiode.

Tabellen viser at pensjonene er mer enn fordoblet i løpet av perioden 1980-1991. Om denne økte pensjonen har gitt rom for økt levestandard, avhenger helt av beskatningen av pensjoner og prisstigningen i perioden. Dette skal vi se nærmere på nå.

Grunnbeløpet reguleres årlig av Stortinget. Som hovedregel skjer reguleringen pr 1.mai, men enkelte år har tidspunktet vært et annet, eller grunn-

beløpet er regulert mer enn en gang i løpet av året. Av tabell 8.4 ser vi at disse reguleringene ikke alltid har vært tilstrekkelige til å holde kjøpekraften til pensjonene oppe. Flere år har konsumprisindeksen vokst sterkere slik at realverdien av grunnbeløpet ligger i 1990 nesten 4 prosent under nivået i 1980.

Vi ser ellers at realverdien av grunnbeløpet falt fra 1980 til 1984, nådde nesten 1980-nivået igjen i 1986, for så å falle igjen. Fra 1988 til 1990 har realverdien av grunnbeløpet vært omtrent uendret - drøye 3 prosent under nivået i 1980. Grunnbeløpet hadde en reel vekst i 1991 - dette året ligger realverdien 2,3 prosent under 1980-nivået.

Tabell 8.5 viser utviklingen i realverdien av pensjonen for enslig alderspensjonist og pensjonistektepar for perioden 1980-1991.

Det er bare minstepensjonistene som har høyere realpensjon av betydning i 1991 enn i 1980, men minstepensjonene har ikke vist noen ubrutt vekst gjennom perioden. De steg frem til 1986, falt kraftig i 1987, for så å stige til omtrent 1986-nivå igjen i 1991. For enslig pensjonist med tilleggspensjon har realpensjonen gjennom hele 80-årene ligget under nivået fra 1980. Ektepar (der den ene er minstepensjonist) har hatt omtrent uendret realpensjon gjennom hele perioden, bortsett fra årene 1985 og 1986 da pensjonen var noe høyere enn de andre årene.

Når minstepensjonene har økt noe gjennom perioden, til tross for at grunnbeløpet er blitt redusert i verdi, skyldes dette at særtillleggssatsen har økt. Derved vil også særtillegget øke sterkere enn grunnbeløpet. Enslig minstepensjonist har fått en reell økning i pensjonen på 6,9 prosent fra 1980 til 1991, mens veksten i minstepensjonen for ektepar har vært 7,1 prosent. Når ekteparene har hatt en noe

Tabell 8.5 Alderspensjon i alt. 1991-kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	52486	78896	99874	84814	112068	133046
1981	52910	77779	98492	85519	111450	132163
1982	53218	77281	97885	86287	111407	132011
1983	53689	76969	97507	86848	111419	131957
1984	54030	76727	97212	87379	111477	131962
1985	54902	77655	98401	88886	113057	133803
1986	56000	78389	99346	90358	114449	135406
1987	54902	76869	97430	88592	112228	132789
1988	54915	75923	96239	88885	111542	131858
1989	55089	75936	96262	89234	111732	132058
1990	55264	75864	96177	89609	111859	132172
1991	56114	76355	96849	90844	112935	133430

sterkere inntektsvekst enn enslige, skyldes dette at ektepar med minstepensjon får en større andel av sin pensjon i form av særtillegg enn enslige, og det er særtillegget som bidrar til veksten.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget har ikke fått glede av særtilleggsøkningene (så sant de ikke har hatt tilleggspensjon lavere enn hva særtillegget er blir etter økningene). Deres pensjon følger verdien av grunnbeløpet. For enslig tilleggspensjonist har realpensjonen blitt redusert med 3 til 3,5 prosent.

For ekteparene med tilleggspensjon har vi forutsatt at den andre ektefellen alltid er minstepensjonist. Vi ser av tabellen at økningen i minstepensjonen i store trekk oppveier effekten av redusert pensjon for tilleggspensjonistene.

8.3 Særskilte skatteregler for pensjonister

Pensjonister skatlegges delvis etter andre regler enn lønnstakere. For det første betaler de lavere avgift til folketrygden, men forskjellen i samlet trygdeavgiftsats mellom lønnstakere og pensjonister er redusert i løpet av perioden. For det andre får pensjonister et eget særfradrag i inntekt, og betydningen av dette særfradraget er også blitt redusert gjennom perioden. Endelig har pensjonister med lave inntekter nydt godt av ulike varianter av særfradrag for liten skatteevne, som har sikret minstepensjonistene full skattefrihet. Dette særfradraget ble i 1989 avløst av en egen skattebegrensningsregel for pensjonister. Disponibel realpensjon har dermed fulgt et litt annet mønster enn realpensjonen. Vi skal nedenfor se på utviklingen i særlige skatteregler for pensjonister, ved å studere realverdien av de ulike særfradragene.

Alderspensjonistene har i hele perioden 1980 og frem til i dag fått et særskilt inntektsfradrag - kalt særfradrag for alder - ved beregning av skatten

Tabell 8.6 Særfradrag for alder. 1991-kroner.

År	Særfradrag
1980	28459
1981	31311
1982	30164
1983	27824
1984	26189
1985	24778
1986	23113
1987	21256
1988	21073
1989	24287
1990	23331
1991	22560

utlignet på nettoinntekt. Særfradraget er det samme for ektepar som for enslige, og er uavhengig av pensjonens størrelse. I 1987 og 1988 ble dette fradraget også gitt i helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden.

Vi ser av tabellen at særfradraget er redusert i løpet av perioden 1980-1991. Flere år ble den nominelle størrelsen på fradraget holdt uendret, og derved falt realverdien. Betydningen av særfradraget er redusert også på andre måter enn hva tabellen viser. Fra og med 1989 gis fradraget bare i inntekt ved kommuneskatteligningen. Tidligere ble fradraget gitt også ved beregning av fellesskatten til skattefordelingsfondet og den ordinære statsskatten. Den skattemessige verdien av fradraget avhenger ellers av skattesatsene til de skatteartene hvor fradraget gis.

Utviklingen i særfradraget må imidlertid sees i sammenheng med andre virkemidler for å sikre minstepensjonistene skattefrihet, som særfradrag for liten skatteevne og skattebegrensningsregelen for pensjonister. Man har ønsket å redusere skatte-

Tabell 8.7 Særfradrag for liten skatteevne. 1991-kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1983	1318	0	0	11982	3347	0
1984	3204	0	0	13983	9337	0
1985	5455	0	0	16863	14145	0
1986	8482	3998	0	20601	19414	0
1987	8221	3942	0	18607	18522	0
1988	8763	5453	0	19748	21465	1149

fordelene for pensjonister med høye pensjoner, samtidig som de som har lave inntekter fremdeles skal ha særskilte lettelser.

Særfradraget for liten skatteevne ble opprinnelig gitt som et inntektsfradrag og omfattet de samme (netto-) skatteartene som særfradraget for alder. Fram til og med 1982 var fradraget behovsprøvd og ligningskontorene sørget vanligvis for at minstepensjonistene fikk tilstrekkelig stort fradrag til at de ikke betalte skatt.

I 1983 ble særfradraget formalisert, samtidig som det ble fastsatt satser for hvor store inntekter pensjonistene kunne ha utover minsteveltelsene og stadig være sikret skattefritak. For inntekter utover disse minstegrensene, skulle særfradraget avkortes krone for krone. For ektepar er det ektefellenes samlede inntekt som ligger til grunn for fastsettelse av fradraget.

Tabell 8.7 viser hvor store særfradrag for liten skatteevne som ble gitt i nettoinntekt i våre eksempler. Fradraget fikk økende betydning gjennom perioden ved at grensene for skattefrie ekstraintekter utover minstepensjonen økte reelt hvert år.

I våre eksempler ligger tilleggspensjonen som følger av 4 sluttpoeng, noe over grensen for den inntekten utover minsteveltelsen som ga skattefriet. Likevel nyter pensjonister med slik pensjon godt av et (avtrappet) særfradrag for liten skatteevne, og ettersom maksimalt særfradrag vokste, strakte området for avtrapping av fradraget seg opp i relativt høye inntektsnivåer. Vi ser at selv ektepar med 8 sluttpoeng har det siste året noe rest av dette særfradraget.

I 1989 ble særfradraget for liten skatteevne avløst av en egen skattebegrensningsregel for pensjonister. Hensikten er omtrent den samme med de to ordningene, men skattebegrensningsregelen er noe enklere. Regelen sier at pensjonister ikke skal betale mer enn 50 prosent skatt av nettoinntekter over en viss inntektgrense. Inntekter under denne grensen - som lå noe over minsteveltelsene fra folketrygden - skal være helt skattefrie. Dersom skatt beregnet på vanlig måte ligger over skatt beregnet etter skattebegrensningsregelen, får man et fradrag i skatt lik denne differansen. Ligger skatten under,

Tabell 8.8 Fradrag i skatt etter skattebegrensningsregelen. 1991-kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1989	3212	3075	0	6427	7590	3078
1990	3377	3403	0	6586	7865	3315
1991	3314	3355	0	6207	7460	2971

Tabell 8.9 Skatt i alt. 1991-kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	0	7144	12892	0	10227	15975
1981	0	6337	12012	0	9608	15283
1982	0	6700	12345	0	10105	15750
1983	0	6531	12158	0	8609	15153
1984	0	6915	12528	0	7411	15582
1985	0	7370	12951	0	6734	16120
1986	0	6849	13437	0	6142	16800
1987	0	6856	13678	0	5999	16530
1988	0	6505	13739	0	5340	16514
1989	0	5833	14559	0	4629	14792
1990	0	5511	14520	0	4360	14516
1991	0	5227	14342	0	4111	14358

Tabell 8.10 Skatt i prosent av brutto pensjon.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	0,0	9,1	12,9	0,0	9,1	12,0
1981	0,0	8,1	12,2	0,0	8,6	11,6
1982	0,0	8,7	12,6	0,0	9,1	11,9
1983	0,0	8,5	12,5	0,0	7,7	11,5
1984	0,0	9,0	12,9	0,0	6,6	11,8
1985	0,0	9,5	13,2	0,0	6,0	12,0
1986	0,0	8,7	13,5	0,0	5,4	12,4
1987	0,0	8,9	14,0	0,0	5,3	12,4
1988	0,0	8,6	14,3	0,0	4,8	12,5
1989	0,0	7,7	15,1	0,0	4,1	11,2
1990	0,0	7,3	15,1	0,0	3,9	11,0
1991	0,0	6,8	14,8	0,0	3,6	10,8

kommer skattebegrensingsregelen ikke til anvendelse.

Tabell 8.8 viser fradrag i skatt etter skattebegrensingsregelen for ulike verdier av sluttpoeng, for årene 1989-1991. Når det gjelder kolonnen for ektefeller, er den ene pensjonisten forutsatt å være minstepensjonist mens den andre har sluttpoeng henholdsvis 0, 4 eller 8. Vi ser at for våre eksempler med relativt gamle pensjonister, er det bare enslige med svært høy opptjening som ikke kommer inn under skattebegrensingsregelen.

Tabell 8.9 viser realverdien av inntektsskatten pensjonistene betaler av sin pensjon. For årene før 1984 er det innarbeidet at ligningskontorene innrømmet minstepensjonistene full skattefrihet - for minstepensjonistekteparet hadde det ellers blitt ca 3500 1991-kroner i skatt for disse årene.

Vi ser at for ektepar er realverdien av skatten redusert fra 1980 til 1991, men det er først og fremst for ektepar med gjennomsnittspensjon at reduksjonen er merkbar. For den enslige pensjonisten med høy pensjon, har derimot skatten økt noe.

Tabell 8.10 viser skatten i prosent av brutto pensjon. Tabellen gir en tydeligere illustrasjon av utviklingen i skattene enn selve skattebeløpene.

Som vi ser betaler pensjonistene en forholdsvis liten del av pensjonen sin i skatt. Minstepensjonister ilignes ikke skatt i det hele tatt, og pensjonister med en liten tilleggspensjon synes å ha opplevd en skattelette gjennom perioden 1980-1991. På midten av 80-tallet kan dette forklares ved økt betydning av særfradrag for liten skatteevne på disse inntektsnivåene, og dette gjelder særlig for ektepar. Fallet i gjennomsnittsskatten fra 1988 til 1989 skyldes innføringen av den nye skattebegrensingsregelen.

De reduserte gjennomsnittsskattene etter 1989, derimot, skyldes en generell skattelettelse på lave inntekter i disse årene. Til sammenligning falt gjennomsnittsskatten for en enslig lønnstaker med samme inntektsnivå som pensjonisten med 4 sluttpoeng fra 25,1 til 23,6 prosent mellom 1989 og 1991. Grunnen til at reduksjonen i gjennomsnittsskattene er mindre for pensjonister enn for lønnstakere skyldes blant annet at pensjonistene fra og med 1989 måtte betale (samordnet) trygdeavgift, og at den ble økt fra 1,2 prosent i 1989 til 1,6 prosent i 1990 og 1991.

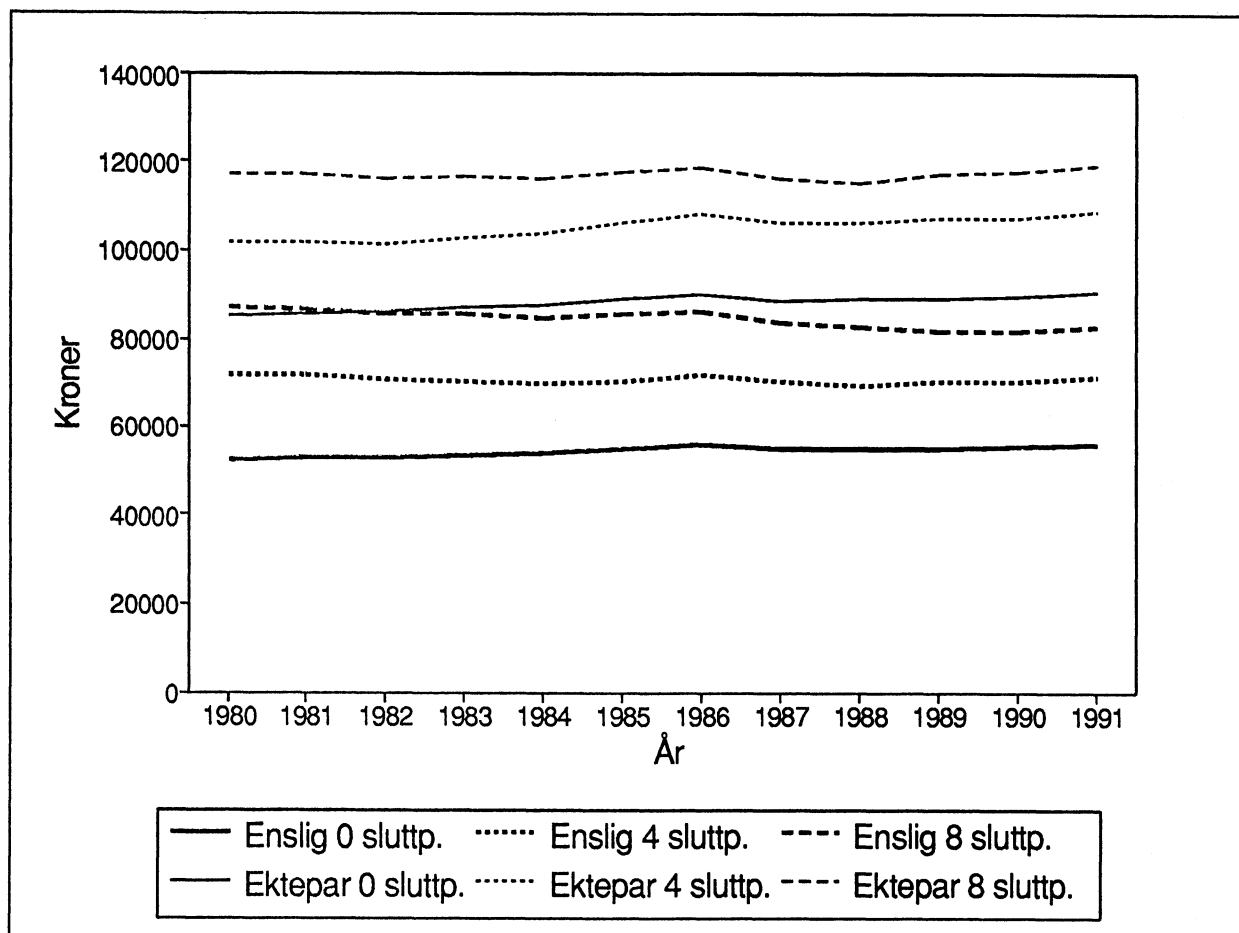
8.4 Utviklingen i disponibel realpensjon

Vi vil nå forsøke å sammenfatte de tidligere omtalte endringer i satser og regler for utmåling av pensjon og skatter ved å studere utviklingen i alderspensjonistenes disponible realpensjon i løpet av perioden 1980-1991. Disponibel realpensjon er pensjon etter skatt omregnet til faste kroner. Utviklingen i disponibel realpensjon vil avhenge av grunnbeløpsreguleringer, andre endringer i pensjonen, skattingen av pensjonene og prisutviklingen.

Utviklingen i disponibel realpensjon er vist i figur 3. Helhetsinntrykket er at det ikke har vært store endringer gjennom 80-årene. Forskjellen mellom høy- og lavinntektsgruppene er blitt noe mindre, men denne utjevningen er mer tydelig for enslige enn for ektepar.

Beregningsresultatene er også vist i tabell 8.11. Her framgår det at for enslige minstepensjonister ligger pensjonsnivået ca 3 600 kroner høyere i 1991 enn i 1980. Siden minstepensjonistene ikke betaler

Figur 3. Disponibel pensjon, faste 1991-kroner. Enslige og ektepar.

skatt, svarer denne veksten til økningen i minstepensjonen, se tabell 8.5.

Gjennomsnittspensjonisten med 4 sluttpoeng har opplevd omtrent uendret disponibel realpensjon i perioden. Siden realverdien av pensjonene til denne gruppen ble redusert i løpet av 80-årene, skyldes økningen i disponibel realpensjon at de har fått lavere skatter, se tabell 8.9. Høyinntektspensjonisten har fått en reduksjon i disponibel realpensjon på omtrent 5 prosent. Dette skyldes både at realpensjonen før skatt er redusert og en svak økning i skattene.

Når det gjelder ektepar, har minstepensjonistene fått en økning i disponibel realpensjon på omkring 6 000 kroner, som tilsvarer økningen i realpensjonene før skatt, se tabell 8.5. Gjennomsnittsekteparet hvor den ene ektefellen er minstepensjonist mens den andre har 4 sluttpoeng har også økt realdisponibel pensjon. Siden realverdien av pensjonen for denne gruppen har vært omtrent uendret i løpet av perioden, er det reduksjonen i inntektsskattene som har gitt økningen på omkring 7 000 kroner.

Høyinntektsekteparet hvor den ene ektefellen har 8 sluttpoeng, har derimot bare fått en ubetydelig reduksjon i skattene, og siden realpensjonen før skatt har vært omtrent uendret, har denne gruppen bare fått en svak økning i disponibel realpensjon.

I tabell 8.12 har vi stilt opp utviklingen i disponibel realpensjon målt i prosent av disponibel pensjon i 1980.

Det er bare minstepensjonister som har fått økt disponibel realpensjon i perioden 1980-1991, og vi har tidligere sett at dette kommer fra en reell økning i særtillagene. De ekteparene vi har med i tabellen, består alltid av minst en minstepensjonist, og det er denne pensjonistens særtillag som har bidratt til all økningen i pensjonistekteparenes pensjon. Andre ODIN-beregninger viser at ektepar hvor begge ektefeller har tilleggspensjon av noe størrelse, har hatt omtrent samme utvikling som enslige gjennom 80-årene.

Av tabellen ser vi ellers tydelig den ujevne veksten gjennom perioden. Minstepensjonene økte (stadig raskere) frem til 1986. I slutten av 80-årene

Tabell 8.11 Disponibel realpensjon etter skatt. 1991-kroner.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	52486	71751	86982	84814	101841	117071
1981	52910	71442	86479	85519	101842	116880
1982	53218	70582	85540	86287	101302	116260
1983	53689	70438	85348	86848	102811	116804
1984	54030	69812	84684	87379	104066	116380
1985	54902	70285	85450	88886	106323	117684
1986	56000	71540	85909	90358	108307	118606
1987	54902	70013	83752	88592	106230	116260
1988	54915	69418	82500	88885	106202	115344
1989	55089	70103	81703	89234	107103	117266
1990	55264	70353	81657	89609	107499	117656
1991	56114	71127	82508	90844	108824	119071

Tabell 8.12 Disponibel realpensjon i prosent av disponibel realpensjon i 1980.

Sluttpoeng:	Enslig			Ektepar		
	0	4	8	0	4	8
År						
1980	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1981	101,4	99,6	99,4	101,5	100,0	99,8
1982	101,8	98,4	98,3	101,7	99,5	99,3
1983	102,9	98,2	98,1	106,7	101,0	99,8
1984	103,5	97,3	97,4	107,4	102,2	99,4
1985	105,2	98,0	98,2	109,2	104,4	100,5
1986	107,3	99,7	98,8	111,0	106,4	101,3
1987	105,2	97,6	96,3	108,9	104,3	99,3
1988	105,2	96,8	94,9	109,2	104,3	98,5
1989	105,6	97,7	93,9	109,6	105,2	100,2
1990	105,9	98,1	93,9	110,1	105,6	100,5
1991	107,5	99,1	94,9	111,6	106,9	101,7

lå realdisponibel pensjon lavere enn i 1986; dette nivået ble først nådd igjen i 1991.

9. Enslige forsørgere og margineffekten

Enslige forsørgere med barn opp til 10 år kan få overgangsstønad fra folketrygden. Overgangsstønadene svarer til grunnpensjon (lik grunnbeløpet) pluss særtillegg. Overgangsstønadene blir redusert når forsørgeren har egen arbeidsinntekt. Hun kan tjene en inntekt opp til halve grunnbeløpet uten at overgangsstønadene blir redusert, men arbeidsinntekter utover dette fører til avkortning av stønaden. Dersom avkortningen er sterk og dette skjer på inntektsnivåer hvor det også er høye marginal-

skatter, vil økningen i disponibel inntekt av å jobbe noen timer til bli svært liten for enslige forsørgere. I den grad dette er tilfelle over et større inntektsintervall, er dette uheldig i det vi får et effektivitetstap knyttet til arbeidstilbud. På denne bakgrunn vil vi i det følgende studere hvordan margineffekten til enslige forsørgere varierer med arbeidsinntekten. Margineffekten gir uttrykk for både økningen i skattene og reduksjonen i overføringene i prosent av inntektsøkningen. Margineffekten er således et utvidet marginalsattbegrep.

Frem til 1990 ble grunnpensjonen avkortet med 40 prosent av inntekten utover en halv ganger grunnbeløpet. I tillegg ble særtillegget avkortet forholdsvis like mye. Dette medførte at etter som særtilleggssatsen økte, økte den totale avkor-

tingsprosenten også, og nådde maksimalt 62,8 prosent i 1989. Fra 1990 er samlet avkortingsprosent satt til 40 prosent.

Når det gjelder skattesystemet, står enslige forsørgere overfor noe andre regler enn gifte. De lignede i skattekasse to, og mottar barnetrygd for ett barn mer enn de faktisk har.

Ved lave arbeidsinntekter kan ofte marginals-kattene være høye over korte arbeidsintervaller. Vi skal nå se at det er flere forhold som bidrar til dette for enslige forsørgere:

1) Minstefradrag, oppgjørsfradrag og foreldre-fradrag reduserer veksten i nettoinntekt i forhold til bruttoinntekt. Dette gir lavere marginals-katter. Før skattereformen nådde minstefradraget sin maksimale verdi på et nokså lavt inntektsnivå, og der vil marginals-katten på bruttoinntekt øke.

2) På arbeidsinntekter mellom 17 000 og omkring 24 000 er marginal trygdeavgift 25 prosent. Dette skyldes avtrappingsregelen som henger sammen med at det ikke beregnes avgift av inntekter

under 17 000 kroner, mens avgiftsgrunnlaget for høyere inntekter er total bruttoinntekt.

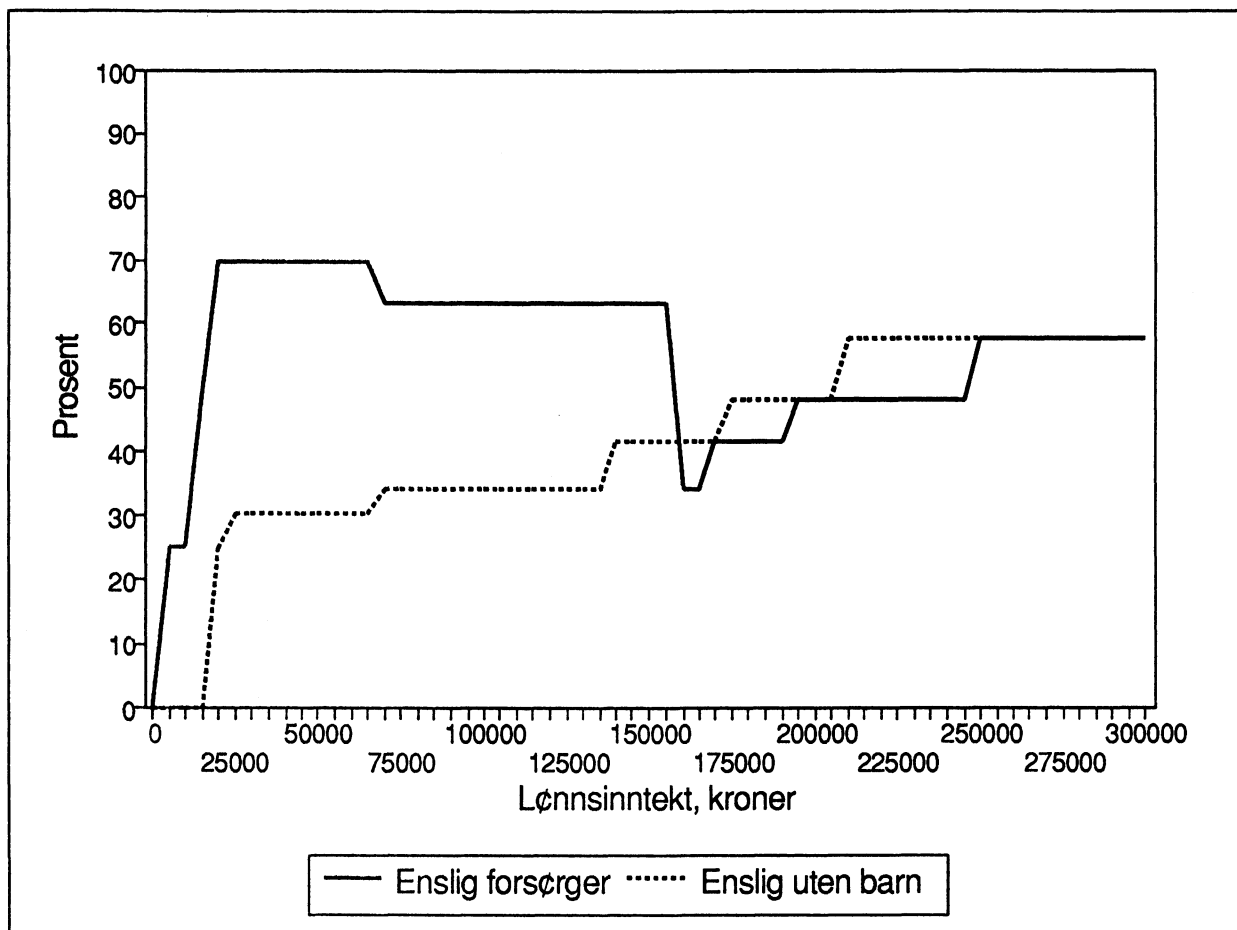
3) Trygdemottakere med minsteytelser eller inntekter noe over dette, kommer inn under særskilte regler som skal sikre dem skattefrihet. Inntil 1988 fikk de egne særfradrag for liten skatteevne, etter 1988 kommer de inn under den spesielle skattebegrensingsrutinen for trygdemottakere. For inntekter noe høyere enn grensene for skattefritak gir dette høye marginals-katter i det særordningene gradvis reduseres for trygdemottakere med høye inntekter.

I tillegg til de marginals-kattene som ligger i skattesystemet, utsettes altså enslige forsørgere også for avkorting av overgangs-støtten. Vi skal i tabell 9.1 se på den samlede marginaleffekten på arbeidsinntekter på ulike nivåer. Tabellen viser både marginaleffekten for enslige forsørgere (liknet i skattekasse to), og marginals-katt for enslige i skattekasse en. Sistnevnte er enslige som ikke har noen å forsørge og som ikke har andre inntekter enn lønnen. Denne gruppen er tatt med som et sammen-

Tabell 9.1 Marginaleffekt for enslig forsørger og marginals-katt for enslig. 1986 og 1991. Prosent.

Nominell lønn. 1991-kroner	Enslig forsørger		Enslig uten barn	
	1986	1991	1986	1991
0	0,0	0,0	0,0	0,0
5000	29,0	25,5	0,0	0,0
10000	33,8	25,5	0,0	0,0
15000	52,8	50,0	0,0	0,0
20000	82,0	70,0	0,0	25,0
25000	107,0	70,0	50,3	30,3
30000	107,0	70,0	47,7	30,3
35000	89,4	70,0	30,1	30,3
40000	89,4	70,0	31,2	30,3
45000	89,4	70,0	31,2	30,3
50000	79,3	70,0	31,2	30,3
75000	79,3	63,1	33,8	34,3
100000	79,3	63,1	36,8	34,3
125000	33,8	63,1	36,8	34,3
150000	36,8	63,1	41,8	41,8
175000	41,8	41,8	47,8	48,3
200000	47,8	48,3	58,8	48,3
225000	53,8	48,3	58,8	57,8
250000	58,8	57,8	63,8	57,8
275000	63,8	57,8	63,8	57,8
300000	63,8	57,8	68,8	57,8
325000	68,8	57,8	68,8	57,8
350000	68,8	57,8	68,8	57,8
375000	68,8	57,8	68,8	57,8
400000	68,8	57,8	68,8	57,8
425000	68,8	57,8	73,8	57,8
450000	62,1	57,8	67,1	57,8
475000	67,1	57,8	67,1	57,8
500000	67,1	57,8	67,1	57,8

Figur 4. Marginalskatt og margineffekt. 1991.

ligningsgrunnlag. Årene 1986 og 1991 er valgt som eksempler.

Enslige forsørgere mottar normalt også bidrag fra den andre av barnets foreldre, og i ODIN kan dette legges inn i husholdvektoren. I de eksemplene vi skal se på nå, er det forutsatt at det betales minstebidrag. Ifølge regelverket skal det beregnes eget minstefradrag i dette bidraget, og dette har også konsekvenser for marginalskattene.

Tabellen illustrerer i første rekke at enslige forsørgere beholder langt mindre av en økning i arbeidsinntekt når skatt og avkortet trygd er trukket fra, enn hva enslige uten barn gjør. Allerede ved lave inntekter, så lave at overgangsstonaden ikke blir berørt, er margineffekten betydelig. Dette henger sammen med at den enslige forsørgeren også har andre inntekter, underholdsbidrag og overgangsstonad og allerede har utnyttet (deler av) minstefradraget og klassefradraget i stonaden.

Når lønnsinntekten overstiger halve grunnbeløpet, ca 17 500 kroner i 1991, fører ytterligere lønnsøkning til at overgangsstonaden blir avkortet. I 1986 ble stonaden redusert med 61,8 øre pr krone og i 1991 med 40 øre pr krone lønnsøkning. Når

avkortingssatsen er redusert til 40 prosent for å unngå så høye margineffekter, fører dette til at avtrappingsregelen virker over et mye større inntektsintervall. Dette fører også til relativt høye margineffekter over et stort inntektsintervall, se f.eks. margineffekt på 63,1 prosent på lønnsinntekter opp til over 150 000 kroner, et inntektsnivå som tidligere medførte beskatning på et vanlig nivå for skattekasse to. All overgangsstonad er borte når lønnen overstiger omtrent 83 000 kroner i 1986 (dvs omtrent 108 000 1991-kroner) og 157 000 i 1991.

I 1986 var margineffekten for enslige forsørgere over 100 prosent på inntektsøkninger over et lite intervall på relativt lavt inntektsnivå. Skattleggingen av disse inntektene er svært komplisert, for ved en lønn på omkring 20 000 kroner (dvs omkring 25 000 1991-kroner), hopper det seg opp med avkortings- og opptrappingsregler. For hver kronas lønnsøkning ble stonaden redusert med 61,8 øre. Samtidig ble særfradraget for liten skatteevne redusert, slik at nettoinntekten til beskatning økte med 76,4 øre. (Dvs. to ganger 100,0-38,2 øre.) Av nettoinntekten skulle det betales 26,4 prosent skatt, det blir 20,2 øre. Dessuten skulle det betales 25

prosent av hele lønnsøkningen i pensjonsavgift, dvs 25 øre. I alt blir dette $61,8 + 20,2 + 25,0 = 107$ øre, altså 7 øre mer enn lønnsøkningen!

I 1991 skatlegges eneforsørgeren etter en egen skattebegrensningsregel for trygdede. Inntektsskatten skal ikke utgjøre mer enn 50 prosent av inntekt utover en fastsatt grense, som var på 55 900 kroner. For enslige forsørgere gir dette en margineffekt på 70 prosent over et stort lønnsintervall: for hver kroners lønnsøkning reduseres stønaden med 40 øre. Av den gjenværende netto inntektsøkningen på 60 øre går halvparten, 30 øre, til skatt.

Margineffekten i 1991 for enslige forsørgere med overgangsstønad er også illustrert i figur 4. Margineffekten er sammenlignet med marginalskatt på lønn for enslige som ikke har noen inntektsprøvede overføringer.

Vi ser tydelig at margineffekten ligger betydelig over vanlig marginalskatt så lenge den enslige forsørgeren har overgangsstønad som blir avkortet ved en inntektsøkning. Når lønnsinntekten er så stor at overgangsstønaden er falt helt bort, faller margineffekten sammen med marginalskatten. Eneforsørgeren skatlegges imidlertid i skatteklasser 2, og følgelig vil marginalskatten være noe lavere enn for enslige i skatteklasser 1 for inntekter mellom omkring 175 000 og 250 000 kroner.

10. Avsluttende merknader

ODIN er et EDB-program for beregning av pensjoner, stønader, skatter, disponible inntekter og marginalskatter/effekter for hushold med ulike kjennetegn så som sivilstatus, pensjonsstatus, lønn, renteutgifter, pensjonsrettigheter og antall felles- og særkullsbarn etter alder. Som vi har sett kan det i en del tilfeller være viktig å studere trygde- og skattesystemet under ett, og programmets hovedstyrke ligger nettopp i at det meget raskt kan beregne den samlede effekten på disponible inntekt og andre resultatvariable av simultane eller partielle endringer i satsene knyttet til pensjons- og skatteutmålingen.

Det er enkelt å legge inn nye satser, og programmet inneholder også et arkiv over trygde- og skattesatsene for perioden 1980 og fram til i dag. Dermed kan man raskt og effektivt prøve ut hvordan ulike satsstrukturer for trygde- og/eller skattesystemet slår ut på disponible inntekter og marginalskatter/margineffekter. Ved at ODIN også inneholder et sett med faste (type)hushold foruten at det er lett å lage nye hushold ved at man lett kan endre verdien på de kjennetegnene som karakteriserer husholdene, kan man også raskt og effektivt

prøve ut endringene i satsstrukturene på ulike grupper av hushold. Programmet inneholder også rutiner for indeksering av inputvariable og resultatvariable, slik at det er enkelt å beregne utviklingen i for eksempel realdisponibel pensjon eller skatten for gitt reallønn.

Bruken av typehusholdsberegninger alene gir bare begrenset innsikt i den faktiske fordelingen og utviklingen i husholdenes disponible inntekter. Ønsker vi å si noe om dette, må vi i tillegg ha opplysninger om sammensetningen av husholdenes øvrige inntekter og fradrag og hvordan disse er fordelt i befolkningen. Dessuten må vi ha opplysninger om utviklingen fra år til år. På tross av dette mener vi at ODIN er et nyttig hjelpemiddel ved studier av inntektsfordelingen og utviklingen i denne. Bakgrunnen for dette er for det første at det er det mulig å ta ut et rikt antall resultatvariable. Dette øker muligheten til å studere hvordan de ulike komponentene i trygde- og skattesystemet påvirker skatter, disponible inntekt og andre størrelser vi er interessert i. For det andre er det lett å ta ut tabeller hvor man varierer flere kjennetegn ved husholdet systematisk på en gang. Dette letter identifikasjonen av fattigdomsfeller og andre uønskede egen-skaper ved trygde- og skattesystemet.

Nedenfor finnes en liste over publikasjoner som dokumenterer modellen ytterligere.

Publikasjoner:

Hansen, K. og C. Koren, (1990): Skattereformen og marginalskattene. Økonomiske analyser nr. 2. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Hansen, K., N. Langbraaten og T.O. Thoresen, (1992): Utviklingen i lønnstakerbeskatningen 1986-91 belyst ved skattemodellen LOTTE. Økonomiske analyser nr. 2. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Hovlan, O.K. og H. Røyne, (1982): En revidert versjon av skattemodellen LOTTE. Rapport 82/13. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Koren, C., (1981): MIFO - Mikromodell for folketrygden. Dokumentasjonsnotat. Interne notater 81/16. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Koren, C., (1981): MIFO - En modell for analyse av folketrygdens alderspensjon. Artikler 125. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Koren, C., (1983): KFS - Et EDB-program for beregning av skatter og disponible inntekter for typehushold. Interne notater 83/10. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

NOU 1986:3 Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986. Universitetsforlaget.

ODIN - en lovmodell for beregning av trygder, skatter og disponible inntekter for spesifiserte hushold. Brukerveiledning og dokumentasjon. Statistisk sentralbyrå - 1992.

St.meld. nr.1 (1991-1992) Nasjonalbudsjettet, flere årganger.

Aarbu, K.O., (1992): Gjennomsnitts- og marginalskatter for personlig næringsdrivende før og etter skattereformen i 1992. Økonomiske analyser nr. 7. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Økonomisk utsyn. Økonomiske analyser nr. 1. 1989, 1990 og 1991. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

**Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå
etter 1. januar 1992 (RAPP)**

*Issued in the series Reports from the Central Bureau of Statistics
since 1 January 1992 (REP)
ISSN 0332-8422*

Nr. 91/18	Børge Strand: Personlig inntekt, formue og skatt 1980-1989 Rapport fra registerbasert skattestatistikk. 1992-50s. 60 kr ISBN 82-537-3618-5	Nr. 92/10	Pasientstatistikk 1990. 1992-73s. 90 kr ISBN 82-537-3654-1
- 91/19	Arne S. Andersen: Familiesituasjon og økonomi En sammenlikning av husholdningers levestandard. 1992-70s. 80 kr ISBN 82-537-3627-4	- 92/11	Jan Lyngstad: Økonomiske levekår for barnefamilier og eldre 1970-1986. 1992-80s. 90 kr ISBN 82-537-3660-6
- 92/1	Naturressurser og miljø 1991 Energi, luft, fisk, skog, jordbruk, kommunale avløp, avfall, miljøindikatorer Ressursregnskap og analyser. 1992-154s. 100 kr ISBN 82-537-3651-7	- 92/12	Odd Frank Vaage: Kultur- og mediebruk 1991. 1992-64s. 95 kr ISBN 82-537-3673-8
- 92/1A	Natural Resources and the Environment 1991. 1992-159s. 100 kr ISBN 82-537-3668-1	- 92/13	Offentlig forvaltning i Norge. 1992-72s. 90 kr ISBN 82-537-3674-6
- 92/2	Arne Ljones, Runa Nesbakken, Svein Sandbakken og Asbjørn Aaheim: Energibruk i husholdningene Energiundersøkelsen 1990. 1992-106s. 90 kr ISBN 82-537-3629-0	- 92/14	Else Helena Flittig: Folketrygden Utviklingen fra 1967 til 1990. 1992-52s. 90 kr ISBN 82-537-3675-4
- 92/3	Knut Moum (red.): Klima, økonomi og tiltak (KLØKT). 1992-97s. 90 kr ISBN 82-537-3647-9	- 92/15	Lasse Sigbjørn Stambøl: Flytting og utdanning 1986-1989 Noen resultater fra en undersøkelse av innenlandske flyttinger på landsdelsnivå og utdanning. 1992-73s. 90 kr ISBN 82-537-3682-7
- 92/4	Totalregnskap for fiske- og fangstnæringen 1986-1989. 1992-34s. 75 kr ISBN 82-537-3633-9	- 92/16	Petter Jakob Bjerve: Utviklingshjelp til offisiell statistikk i Bangladesh. 1992-22s. 75 kr ISBN 82-537-3683-5
- 92/5	Tom Granseth: Hotelløkonomi og overnattinger En analyse av sammenhengen mellom hotellenes lønnsomhet og kapasitetsutnyttning mv. 1992-53s. 90 kr ISBN 82-537-3635-5	- 92/17	Anne Brendemoen, Solveig Glomsrød og Morten Aaserud: Miljøkostnader i makroperspektiv. 1992-46s. 75 kr ISBN 82-537-3684-3
- 92/6	Liv Argel: Informasjonen om Folke- og bolig telling 1990 i massemediene. 1992-68s. 90 kr ISBN 82-537-3645-2	- 92/18	Ida Skogvoll: Folke- og bolig telling 1990 Dokumentasjon av kontroll- og opprettingsregler for skjemakjennemerker. 1992-48s. 75 kr ISBN 82-537-3694-0
- 92/7	Ådne Cappelen, Tor Skoglund og Erik Storm: Samfunnsøkonomiske virkninger av et EF-tilpasset jordbruk. 1992-51s. 75 kr ISBN 82-537-3650-9	- 92/19	Ida Skogvoll: Folke- og bolig telling 1990 Dokumentasjon av kodeopp- legget i Folke- og bolig telling 1990. 1992-27s. 75 kr ISBN 82-537-3695-9
- 92/8	Finn Gjertsen: Dødelighet ved ulykker 1956-1988. 1992-127s. 100 kr ISBN 82-537-3652-5	- 92/20	Tor Arnt Johnsen: Ressursbruk og produksjon i kraftsektoren. 1992-35s. 75 kr ISBN 82-537-3696-7
- 92/9	Kommunehelsetjenesten Årsstatistikk for 1990. 1992-56s. 90 kr ISBN 82-537-3653-3	- 92/21	Kurt Åge Wass: Prisindeks for ny enebolig. 1992-43s. 75 kr ISBN 82-537-3734-3-
		- 92/22	Knut A. Magnussen and Terje Skjerpen: Consumer Demand in MODAG and KVARTS. 1992-73s. 90 kr ISBN 82-537-3774-2

<p>Nr. 92/23 Skatter og overføringer til private
Historisk oversikt over satser mv.
Årene 1975-1992. 1992-70s. 90 kr
ISBN 82-537-3778-5</p> <p>- 92/24 Pasientstatistikk 1991. 1992-76s. 90 kr
ISBN 82-537-3780-7</p> <p>- 92/25 Astrid Busengdal og Ole O. Moss:
Avfallsstatistikk Prøveundersøkelse for
kommunalt avfall og gjenvinning.
1992-37s. 75 kr
ISBN 82-537-3782-3</p> <p>- 92/26 Nils Øyvind Mæhle: Kryssløpsdata og
kryssløpsanalyse 1970-1990
Under utgivelse</p> <p>- 92/27 Terje Erstad og Per Morten Holt:
Selskapsbeskatning Analyse og
statistikk. 1992-118s. 100 kr
ISBN 82-537-3786-6</p> <p>- 92/28 Terje Skjerpen og Anders Rygh
Swensen: Estimering av dynamiske
utgiftssystemer med feiljusterings-
mekanismer. 1992-60s. 90 kr
ISBN 82-537-3792-0</p> <p>- 92/29 Charlotte Koren og Tom Kornstad:
Typehusmodellen ODIN
(Under utgivelse)</p> | <p>Nr. 92/30 Avskrivningsregler og leiepriser for
kapital 1981-1992 (Under utgivelse)</p> <p>- 93/2 Anne Brendemoen: Faktoretterspørsel i
transportproduserende sektor (Under
utgivelse)</p> <p>- 93/3 Jon Holmøy: Pleie- og
omsorgstjenesten i kommunene 1989
(Under utgivelse)</p> <p>- 93/4 Magnar Lillegård: Folke- og
boligtelling 1990 Dokumentasjon av de
statistiske metodene (Under utgivelse)</p> <p>- 93/5 Audun Langørgen: En økonometrisk
analyse av lønnsdannelsen i Oslo
(Under utgivelse)</p> <p>- 93/6 Leif Andreassen, Truls Andreassen,
Dennis Fredriksen, Gina Spurkland og
Yngve Vogt: Framskrivning av
arbeidsstyrke og utdanning
Mikrosimuleringsmodellen MOSART 1
(Under utgivelse)</p> |
|--|---|

Pris kr 75,00

Publikasjonen utgis i kommisjon hos Akademika - avdeling for offentlige publikasjoner, Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere.

ISBN 82-537-3797-1
ISSN 0332-8422